

MAREK MIŁAWICKI OP
(KRAKÓW — USTRON)

„ŚWIAT ODE MNIE ZAWSZE RZECZY NADZWYCZAJNYCH
WYMAGAŁ, A PONADTO NIESŁUSZNIE”.
O. SADOK WINCENTY BARĄCZ OP (1814–1892) W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ

Postać Sadoka Wincentego Barączy w polskiej nauce znana jest przede wszystkim z jego prac poświęconych dziejom zakonu dominikańskiego i nacji ormiańskiej w Polsce. A wynikało to z tego, iż sam wywodził się z rodziny ormiańskiej, a potem stał się członkiem zakonu, w którym spędził ponad 50 lat swojego życia. Trzeba jednak zaznaczyć, iż twórczość naukowa Barączy znacznie wykracza poza te dwa zagadnienia. Halina Głębicka zaliczyła go do grona tych Ormian galicyjskich, którzy mieli znaczny udział w kształtowaniu oblicza kulturowego Galicji. Według niej taką pozycję dominikanin zawdzięcza przede wszystkim serii swoich prac. „Barącz zawarł w nich — pisze — wyniki swej wieloletniej pracy nad archiwaliami dotyczącymi Lwowa i innych miast Galicji, w których istniały kolonie ormiańskie”¹.

Ów dominikański historyk nie doczekał się dotychczas żadnej poważniejszej monografii. Powstała tylko jedna pozycja książkowa poświęcona jego badaniom nad dziejami Ormian w Polsce. Jest to praca ormiańskiego badacza, Rafaela Hambarcumiana, wydana w 1998 roku w Erywaniu w języku ormiańskim². Z racji języka, w którym powstała, nie jest ona dostępna szerszemu gronu odbiorców w Polsce. Znana mi jest jedynie z recenzji Andrzeja Pisowicza i Krzysztofa Stopki, zamieszczonej na łamach „Kwartalnika Historycznego”³. W pierwszym

¹ H. Głębicka, *Ormianie w życiu kulturalnym i artystycznym Galicji*, „Przegląd Wschodni” 3, 1994, 3, s. 507. B. Wójcik-Keuprulian (*Z dziejów Ormian w Polsce*, „Posłaniec św. Grzegorza” 5, 1931, 53–54, s. 154) wymienia jeszcze innych Barączów, którzy odegrali ważną rolę w kulturze Galicji i Polski.

² Ռ. Համբարձումեան [R. Hambarcumian], *Մարդկային և հասարակական պատմությունը [Sadok Barącz — badacz dziejów Ormian polskich]*, Երևան [Erywań] 1998.

³ „Kwartalnik Historyczny” 106, 1999, 4, s. 134–142.

rozdziale, zatytułowanym *S. Barącz i jego dorobek naukowy*, ormiański badacz przedstawił życiorys o. Barącza i omówił zachowaną po nim spuściznę naukową, zarówno tę, która wyszła drukiem, jak i tę pozostającą nadal w rękopisie. Bardziej jednak interesowała go polemika z Barączem, a mniej on sam, fakty z jego życia, które przywołuje, znane już były od dawna w polskiej historiografii. Kilka krótkich artykułów Hambarcumiana poświęconych badaniom Barącza nad dziejami Ormian w Polsce ukazało się także w języku polskim i ukraińskim⁴.

Gdy chodzi o biografię Barącza, obracamy się wśród paru krótkich not zamieszczonych w słownikach i encyklopediach, z których kilka wyszło jeszcze na długo przed jego śmiercią⁵. Wiele podobnych ujęć znajdujemy w nekrologach wydanych zaraz po jego śmierci⁶. Ciekawe, że w zakonnym piśmie urzędowym pośmiertne wspomnienie o Barączu pojawiło się dopiero dwa lata po jego śmierci⁷. Najobszerniejszy i najciekawszy życiorys zamieścił Leon Theodorowicz na łamach „Posłańca św. Grzegorza”, przedwojennego czasopisma archidiecezji

⁴ R. Hambarcumian, *Czas i etapy osiedlania się Ormian na Rusi Kijowskiej i w Polsce według Sadoka Barącza*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 2, 1994, s. 1–10; idem, *Początek powstania kolonii ormiańskich w Polsce według Sadoka Barącza*, ibidem, 3, 1994, s. 1–25; idem, *Ormianie w handlu i ekonomii Rzeczypospolitej w pracach Sadoka Barącza*, ibidem, 9, 1996, s. 9–19; P. A. Амбарцумян, *С. Баронч — историк культуры західно-українських земель*, „Український Історичний Журнал” 10, 1987, s. 92–95.

⁵ Np.: *Encyklopedia powszechna* (S. Orgelbranda), 2, Warszawa 1860, s. 859; *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedii Watzera i Waltego*, wyd. M. Nowodworski, 2, Warszawa 1873, s. 3; M. D[ubiecki], *Barącz Sadok*, w: *Wielka encyklopedia ilustrowana*, 5, Warszawa 1891, s. 925–926; K. Chamiec, *Barącz Sadok*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, 3–4, oprac. S. Gall, Warszawa–Kraków 1904, s. 100; *Encyklopedia powszechna Ultima Thule*, red. S. F. Michalski, 1, Warszawa 1927, s. 615; *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, Kraków 1929, s. 117–118; A. Knot, *Barącz Sadok Wincenty Fereriusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, I, Kraków 1935, s. 290–292; J. Kłoczowski, *Barącz Wincenty Fereriusz OP, imię zakonne Sadok*, w: *Encyklopedia katolicka*, 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 13; M. Banaszak, *Barącz Sadok Wincenty Fereriusz (1814–1892), dominikanin, historyk Kościoła*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, 1, Warszawa 1981, s. 102–104; *Wielka encyklopedia PWN*, red. nac. J. Wojnowski, 3, Warszawa 2001, s. 213–214; T. Zaleski, *Słownik biograficzny księży ormiańskokatolickich i księży rzymskokatolickich pochodzenia ormiańskiego w Polsce w latach 1700–2000*, Kraków 2001, s. 35; W. M[armon], *Barącz Wincenty Fereriusz*, w: *Słownik biograficzny historii Polski*, 1, red. J. Chodera, F. Kiryk, Wrocław–Kraków 2005, s. 48–49; *Słownik elit dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej*, 1, oprac. W. Piotrowski, Łódź 2010, s. 93.

⁶ *Ś. p. ks. Sadok Barącz*, „Gazeta Warszawska” nr 119 z 4 V 1892, s. 3 (autor nekrologu zaznacza, iż informacje na jego temat zaczerpnął z biogramu M. Dubieckiego zamieszczonego w *Wielkiej Encyklopedii Ilustrowanej*); A. Ryszard, *Ksiądz Sadok Barącz*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 4, 1892, 1–2, kol. 315–316; *Śp. Sadok Barącz*, „Ateneum” 17, 1892, t. 66, s. 399–400.

⁷ „Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum” 3, 1895, 2, s. 90–91. Autor nekrologu podał kilka błędnych informacji, w tym datę złożenia zakonnych ślubów solemnych i otrzymania świeceń kapłańskich (rok 1839, zamiast 1838), a ponadto niesłusznie datował na lata 1861–1863 sprawowanie funkcji przeora klasztoru w Tyśmienicy.

lwowskiej obrządku ormiańskiego⁸. Osoba dominikanina spotkała się także z zainteresowaniem badaczy ukraińskich⁹. Znalazł on miejsce w ukraińskich słownikach i encyklopediach, w których szczególnie podkreślany jest jego wkład w poznanie folkloru ukraińskiego¹⁰. Wzmianki o nim można znaleźć także w studiach poświęconych dziejom polskich dominikanów¹¹ i Ormian w Polsce¹². Jego dzieła, zwłaszcza dotyczące historii Ormian i zakonu dominikańskiego w Polsce, doczekały się szerszego omówienia w pracach poświęconych w ogóle piśmiennictwu

⁸ L. Theodorowicz, *Ks. Sadok Barącz*, „Posłaniec św. Grzegorza” 1, 1927, 7, s. 5–6; 2, 1928, 8–9, s. 13–16.

⁹ И. П. Крип’якевич, *Садок Баронч — историк армян бывшей Галиции*, w: *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов*, Ереван 1961, s. 38–47; Я. Р. Дашкевич, *Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX веков*, Ереван 1962, s. 118–130; idem, *Вірменський історик С. Баронч як дослідник минулого України. (До 150-річчя з дня народження)*, „Український історичний журнал”, 2, 1964, s. 121–122; idem, *Армянский ученый Садок Баронч как собиратель украинского фольклора*, „Питання релігійно-історичної науки” [„Историко-филологический журнал”] 1, 1965, s. 296–300; idem, *Садок Баронч як історик-краєзнавець*, „Галицька брама” 5–6, 1995, s. 6, 16 (przedruk prac Daszkiewicza w: *Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури*, Львів 2007, s. 255–264); В. Полек, *Літературно-мистецька і наукова Івано-Франківщина*, „Архіви України”, 4 (1969), s. 105–112.

¹⁰ Zob. np. *Encyclopedia of Ukraine*, 1, ed. V. Kubijovych, Toronto–Buffalo–London 1984, s. 175; *Енциклопедія Історії України*, 1, Київ 2003, s. 194; *Енциклопедія Українознавства*, 1, Київ 1993, s. 95; П. Медведик, *Баронч Садок*, w: *Тернопільський енциклопедичний словник*, 1, Тернопіль 2004, s. 86; Ю. Смірнов, *Баронч Садок Вінценті Фереріуш*, w: *Енциклопедія Львова*, 1, ред. А. Козицький, І. Підкова, Львів 2007, 183–184.

¹¹ J. A. Spież, *Dominikanie w Polsce*, w: *Dominikanie. Szkice z dziejów zakonu*, red. M. A. Babraj, Poznań 1986, s. 301; J. Kłoczowski, *Zakon Braci Kaznodziejów w Polsce 1222–1972*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 119–120; S. Brzozewski, *Historiografia dominikańska w czasach nowożytnych (XVII–XIX w.)*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, 6, red. J. Walkusz, Lublin 2007, s. 22; M. Miławicki, *Stan i perspektywy badań nad dziejami męskich wspólnot zakonnych Kościoła rzymskokatolickiego w Galicji w latach 1772–1918*, w: *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, 2, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 147–194. Wspomniany został także w syntezie historii zakonu dominikańskiego: A. Walz, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae 1930, s. 490.

¹² Zob. np. Cz. Lechicki, *Kościół ormiański w Polsce*, Lwów 1928; B. Wójcik-Keuprulian, *Ormianie polscy*, Lwów 1933, s. 24; M. Zakrzewska-Dubasowa, *Ormianie zamojscy i ich rola w wymianie handlowej i kulturalnej między Polską a Wschodem*, Lublin 1956, s. II–III; E. A. Яцкевич, *Армяне в Галиции в XIX веке*, „Историко-филологический журнал”, 3, 1960, s. 59–64; Z. Obertyński, *Kościół ormiański w zaborze austriackim*, w: B. Kumor, Z. Obertyński, *Historia Kościoła w Polsce*, 2, cz. 1, Poznań–Warszawa 1979, s. 651–657; G. Petrowicz, *La chiesa armena in Polonia e nei paesi limitrofi*, 3, 1686–1954, Roma 1988, s. 377–381; L. Piątkowski, *Ormianie w historiografii polskiej*, w: *Studia z dziejów kontaktów polsko-ormiańskich*, red. M. Zakrzewska-Dubasowa, Lublin 1993, s. 8; K. Stopka, *Ormianie w Polsce dawnej i dzisiejszej*, Kraków 2000, s. 96, 97, 144, 145; S. Bielański, *Ormianie polscy w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, w: *Aktywność społeczno-kulturalna Kościołów i grup wyznaniowych w Polsce XIX i XX wieku*, red. M. Meducka, R. Renz, Kielce 2005, s. 138; P. Nieczuja-Ostrowski, *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2011, s. 179.

polskiemu¹³. Barącz stał się także niemal ikoną samego Podkamienia, w którym spędził przecież prawie połowę życia¹⁴. Te wszystkie informacje obecne w polskiej i ukraińskiej literaturze naukowej nie dają pełnego obrazu życia i twórczości wybitnego dominikanina, badacza dziejów Ormian i wspólnot zakonnych oraz regionalisty, a przede wszystkim wydawcy źródeł.

W ostatnim czasie pojawiało się kilku młodych badaczy zainteresowanych spuścizną naukową Sadoka Barącza. Byli to głównie doktoranci, którzy pragnęli zająć się tą postacią w swoich rozprawach doktorskich. Jednak szybko zniechęcali się, gdyż — jak uważali — brakuje wystarczającej bazy źródłowej, która pozwoliłaby lepiej przyjrzeć się tej osobie. Wydaje się jednak, że ich odczucia były niesłuszne. Kwerendy archiwalne i biblioteczne, w Polsce i na Ukrainie, pokazują, że spuścizna po Barączu jest ogromna, jednak bardzo rozproszona i do tej pory nierozpoznana. Stąd też w niniejszym artykule postanowiłem zarysować czytelnikowi bazę źródłową, która pozwoli w przyszłości na opracowanie monograficzne życia i twórczości pisarsko-naukowej o Barącza.

Rozważania o źródłach do biografii Sadoka Barącza należy rozpocząć od tekstów autobiograficznych. W ostatnim czasie Jurij Smirnow napisał artykuł o „mało znanych materiałach archiwalnych” do życia uczonego dominikanina¹⁵. Tytuł był bardzo obiecujący, tymczasem autor skupił się zasadniczo tylko na jednym źródle, własnoręcznie napisanej przez o. Sadoka Barącza autobiografii, która obecnie przechowywana jest w Narodowej Bibliotece im. Wasyla Stefanyka we Lwowie (dawne Ossolineum)¹⁶. Źródło to liczy zaledwie cztery strony. Autor zaznacza, iż zostało ono już wykorzystane przez Leona Theodorowicza. Trzeba tu jednak dodać, że autobiografia ta już rok po śmierci Barącza została wydana drukiem wraz z komentarzem na łamach poznańskiego „Przeglądu Kościelnego”¹⁷. Jej wydawca, ks. Władysław Jaskulski, podkreślił, iż ponieważ o śmierci zacnego zakonika nie pisały gazety nawet w Galicji, uznał za słusz-

¹³ Por. np. L. Łukaszewicz, *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego*, Poznań 1860, s. 622; L. Rogalski, *Historia literatury polskiej*, 2, Warszawa 1871, s. 547–548; A. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, 4, *Dzieje Polski rozbiorowej 1795 (1772)–1914*, do druku przygot. S. Kot, J. Hulewicz, Kraków 1946 (reprint: Warszawa 1991), s. 69–70; Ł. Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów 1938, s. 199–200.

¹⁴ K. M. Żukiewicz, *Dzieje cudownego obrazu Maryi w kościele oo. Dominikanów w Podkamieniu*, Kraków 1907, s. 71; Я. Онищук, *Підкамінський монастир*, „Бриджина” 2, 1993, s. 14–21; I. Магдиш, *Інтелектуальний путівник польським усе-світом Галичини*, „Незалежний культурологічний часопис” 19, 2008, 52, s. 348.

¹⁵ J. Smirnow, *Postać Sadoka Barącza w świetle mało znanych materiałów archiwalnych*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 38/39, 2004, s. 3–14.

¹⁶ Львівська Національна Наукова Бібліотека України [dalej: ЛННБУ], f. 5, spr. 3757/I, autobiografia ks. Sadoka Barącza (cyfrowa wersja dostępna jest w Dziale Mikrofilmów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu [dalej: B. Ossol.], DE-1100).

¹⁷ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barącza*, „Przegląd Kościelny” 15, 1893, nr 1, s. 69–73.

ne przedstawić krótko jego sylwetkę, oddając głos jemu samemu. Sadok Barącz spisał autobiografię w 1884 roku, prawdopodobnie na czyjeś życzenie. Już wówczas znajdowała się ona w lwowskim Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich; nie jest wykluczone, że sam autor ją tam przekazał. Z pewnością jest ważnym źródłem, gdyż zawiera wiele informacji, których w oficjalnych dokumentach nie znajdziemy oraz pozwala poznać cechy jego charakteru i psychiki. Barącz omawia tam swoją drogę do kapłaństwa, trudności z przyjęciem do lwowskiego seminarium duchownego, wspomina studia filozoficzne na uniwersytecie we Lwowie, a w końcu wstąpienie do nowicjatu zakonu dominikańskiego i życie klasztorne, gdzie też napotykał na wiele kłopotów. Znamienne jest to, że — jak wyznaje — wiele przykrości doznał od społeczności ormiańskiej. Życzono sobie z tej strony, aby zasilił on szeregi duchowieństwa ormiańskokatolickiego. Z kolei omawia nieprzyjemności, jakie spotykały go ze strony współbraci zakonnych, którzy, w jego przekonaniu, prawie w ogóle go nie rozumieli, zarówno jego chorób, jak i pracy naukowej. W autobiografii można wyczuć nutę frustracji i rozgoryczenia. Wychodzi tutaj przede wszystkim człowiek wrażliwy, ale zarazem zdeterminowany, który mimo trudności trwa na swoim posterunku i czyni to, co uważa za słuszne, nie zważając na krytykę innych. Z pewnością miał także poczucie swojej wartości.

Stosunek Sadoka Barącz do swojego zakonu naświetla też broszura autora o pseudonimie X.Y.Z., zatytułowana: *Zakon dominikanów w Galicji* (Berlin 1879). Jest to publikacja przedstawiająca dominikanów galicyjskich w bardzo negatywnym świetle. Autor zarzuca zakonnikom rozpustę, trwonienie majątków klasztornych i sianie publicznego zgorszenia. O. Barącz pokazany jest jako krytyk zakonu. Gdy był jeszcze we Lwowie, ewentualnie w Tyśmienicy, z ambony miał powiedzieć: „Chcecie wiedzieć, co to jest piekło? Otwórzcie furtę klasztorną, a tam ujrzycie prawdziwe piekło”. Autor broszury dodaje: „Potem zostanie ogłoszony za wariata i będzie wysłany do Podkamienia na wygnanie” (s. 29). Ta fraza brzmi bardzo autobiograficznie, stąd należałoby rozważyć hipotezę, że owym X.Y.Z. był sam o. Barącz, posiadający kontakty w zaborze pruskim (wspomniany wyżej ks. Jaskulski, od 1879 roku edytor „Przeglądu Kościelnego”) jednak na razie trudno ją zweryfikować.

Nasz bohater urodził się 29 kwietnia 1814 roku w Stanisławowie, w ormiańsko-polskiej rodzinie Grzegorza Barącz i Gertrudy z Axentowiczów. Prawdopodobnie rodzina Barączów wywodziła się z Węgier, a ich nazwisko było spolszczoną wersją węgierskiego nazwiska Baronz¹⁸. Do bliższego poznania kręgu rodzinnego przyszłego dominikanina mogą posłużyć zachowane księgi metrykalne parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie. Znajdują się one obecnie w Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie¹⁹. Grzegorz

¹⁸ J. Hanusz, *O nazwiskach Ormian polskich*, „Muzeum” 2, 1886, 10, s. 565–573.

¹⁹ Za pomoc w dotarciu do nich dziękuję dr. Franciszkowi Wasylowi. Należy przy okazji zaznaczyć, iż obecnie dokonywane jest wpisywanie danych ksiąg metrykalnych różnych parafii ormiań-

i Gertruda Barączowie mieli sześcioro dzieci, jednak część z nich zmarła bardzo wcześnie. Ze starszego rodzeństwa Wincentego przeżyło dwóch braci: Jan (urodził się 22 października 1802)²⁰ i Karol (ur. 29 stycznia 1807)²¹. Pozostała trójka żyła najwyżej po dwa lata: Anna (ur. 13 stycznia 1805²² — zm. 20 marca 1807²³), Józef (ur. 26 marca 1809²⁴ — zm. 24 lipca 1810²⁵) i Jakub (ur. 20 lipca 1810²⁶ — zm. 7 stycznia 1813²⁷). Po Wincentym na świat przysła jeszcze Petronela (w oryginale: Petrunela), która urodziła się 3 lipca 1816 roku²⁸. W autobiografii Sadok Barącz pisze, że jego siostra zmarła, gdy był już w zakonie, mieszkał właśnie w klasztorze żółkiewskim²⁹. W opracowaniach poświęconych dominikaninowi mowa jest, iż pochodził z ubogiej rodziny. W stanisławowskiej księdze małżeństw kilka razy mowa jest o Gertrudzie Barącz jako świadku przy ślubach. Otóż dnia 11 listopada 1817 roku wystąpiła w takiej roli podczas zawarcia związku małżeńskiego Jana Tarnowskiego (lat 23) i Józefy Brelickiej (lat 22). Przy tym małżeństwie w księdze zostało zapisane, że Gertruda Barączowa była *uxor mercatori* (żoną kupca) i parafianką stanisławowskiej parafii ormiańskokatolickiej³⁰. Wynika stąd, że ojciec przyszłego dominikanina był kupcem, więc niekoniecznie musiał być ubogi³¹. Sam Barącz jednak zaznacza, że rodzina do zamożnych nie

skokatolickich do bazy internetowej Wirtualnego Archiwum Polskich Ormian (www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php).

²⁰ Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie [dalej: AFKiDOP], 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1785–1804*, s. 96.

²¹ AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 6.

²² AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 2.

²³ AFKiDOP, 085, *Liber mortuorum ab 1785–1832 Stanisl[aopoliensis]*, s. 73.

²⁴ AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 12.

²⁵ AFKiDOP, 085, *Liber mortuorum ab 1785–1832 Stanisl[aopoliensis]*, s. 76.

²⁶ AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 16.

²⁷ AFKiDOP, 085, *Liber mortuorum ab 1785–1832 Stanisl[aopoliensis]*, s. 78.

²⁸ AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 26.

²⁹ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barącz*, s. 70.

³⁰ AFKiDOP, 088, *Liber tercius copulatorum unaque consensuum matrimonialium Parochiae Stanislaopoliensis Ritus Armeni inchoatus ab A^o 1813°*, bez paginacji (nr 14); por. AFKiDOP, 087, *Liber copulatorum Parochiae Stanislaopoliensis Ritus Armeni (1785–1836)*, s. 35.

³¹ W niektórych pracach poświęconych rodzinom szlacheckim znajdujemy informacje o tym, iż Barącz pochodził z rodziny szlacheckiej (por. *Polska encyklopedia szlachecka*, 4, *Wykaz polskich rodzin szlacheckich*, oprac. S. J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, 1, Warszawa 1936 [reprint: Warszawa 1994], s. 138 (autor nie podaje herbu); J. Siwek, *Encyklopedia nazwisk i przydomków szlacheckich*, Warszawa [b.r.w.], s. 28). Ale czy rzeczywiście rodzina Barączów ze Stanisławowa była nobilitowana? Wiadomo, że szlachectwo otrzymali Barączowie mieszkający na Podolu, którzy w XIX wieku przeprowadzili się do Lwowa. Dnia 2 grudnia 1803 roku komisja guberni podolskiej potwierdziła szlachectwo Antoniemu i Mikołajowi Barączom herbu Odrowąż (Oddział Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej [dalej: B. Jag.], sygn. Przyb. 156/09). Z tej właśnie rodziny wywodzili się: Tadeusz, Władysław, Erazm, Stanisław i Roman (por. B. Jag., sygn. Przyb. 157/09, klepsydry rodziny Barączów). Czy z nią spokrewniona była rodzina Barączów ze Stanisławowa? Pozytywną odpowiedź daje ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, jednak jej nie argumentuje (T. Zaleski, *Słownik biograficzny...*, s. 34), podobnie twierdzi także Wojciech Gawroński (*Erazm Barącz — górnik i kolekcjoner dzieł sztuki*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 60/61, 2010,

należała, niejednokrotnie spotykały ich trudności finansowe³². Nie wyjaśniona jest też kwestia, kiedy i skąd rodzina Barączów przybyła do Stanisławowa³³.

O samym Wincentym z ksiąg parafialnych dowiadujemy się, że już dwa dni po urodzeniu został ochrzczony i bierzmowany w parafii ormiańskokatolickiej³⁴. Owych sakramentów udzielił mu wikary parafii, ks. Dominik Łukasiewicz, a rodzicami chrzestnymi zostali: szlachcianka Rozalia Amirowiczówna i kupiec Kajetan Biszy³⁵. W tym miejscu warto jeszcze chwilę zatrzymać się nad kwestią imion późniejszego dominikanina. Większość biografii podaje, że na chrzcie otrzymał dwa imiona: Wincenty Fereriusz, tymczasem w księdze chrztów widnieje tylko imię Wincenty. Wersja dwóch imion ewidentnie nawiązuje do świętego dominikańskiego, który żył we Włoszech w XIV wieku. Wydaje się jednak, iż Barącz posiadał tylko imię Wincenty, na cześć świętego męczennika diakona z IV wieku, który cieszył się wielkim kultem w Stanisławowie i był uznawany za patrona Pokucia³⁶. Czcił go katolicy zarówno obrządku łańcińskiego, jak i or-

s. 50). Jurij Smirnow (*Postać Sadoka Barącz...*, s. 3) natomiast uważa, że mimo zbieżności nazwiska, Barączowie lwowscy nie byli spokrewnieni z Barączami ze Stanisławowa, a jeżeli tak, to w stopniu bardzo odległym. W przypadku natomiast rodziny matki dominikanina, Axentowiczów, można przypuszczać, iż wywodziła się ona z Podola. Szlachectwo otrzymali w 1691 roku i legitymizowali się herbem Gryf (S. Barącz, *Żyoty sławnych Ormian w Polsce*, s. 56; *Polska Encyklopedia Szlachecka*, t. 4, s. 118). Jednak i ta kwestia wymagałaby jeszcze zweryfikowania.

³² W księgach zgonów parafii stanisławowskiej mowa jest o Grzegorzcu Barączu, który zmarł 5 kwietnia 1797 roku w wieku 34 lat. Mieszkał w domu pod numerem 22 (por. AFKiDOP, 085: *Liber mortuorum ab 1785–1832 Stanislaopoliensis*], s. 62). Wśród sławnych Ormian wymienia go także sam Sadok Barącz (*Żyoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 67). Można przypuszczać, iż był on związany z jego rodziną, ale trudno ustalić pokrewieństwo. Dnia 14 sierpnia 1788 roku w ormiańskokatolickim kościele parafialnym w Stanisławowie niejaka Gertruda Baranczowa (tak w oryginale) w wieku 50 lat wyszła za mąż za Michała Rosko Bogdanowicza (por. AFKiDOP, 087, *Liber copulatorum Parochiae Stanislaopoliensis Ritus Armeni (1785–1836)*, s. 15). Ów Michał Rosko Bogdanowicz mieszkał w domu nr 22; zmarł 30 czerwca 1797 roku (por. AFKiDOP, 085, *Liber Mortuorum ab 1785–1832 Stanislaopoliensis*], s. 62). Również tę postać trudno powiązać z naszą rodziną Barączów.

³³ O Ormianach w Stanisławowie zob. J. Zieliński, *Z dziejów parafii ormiańskiej w Stanisławowie*, „Posłaniec św. Grzegorza” 6, 1932, 64–66, s. 157–167; J. Chrzęszczewski, *Dzieje parafii i kościoła ormiańskiego p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 7, 1996, s. 3–23; C. Chowaniec, *Ormianie w Stanisławowie w XVII i XVIII wieku*, Stanisławów 1928. O rodzinie Barączów nie ma tam żadnej wzmianki. Sam Sadok Barącz w monografii poświęconej Stanisławowi nie pisze nic o swojej rodzinie.

³⁴ W Kościele ormiańskokatolickim sakrament bierzmowania jest udzielany przy chrzcie. Opis obrzędu obu sakramentów zob. L. Jeżowski, *O Ormianach i liturgii ormiańskiej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 12, 1959, 5, s. 507.

³⁵ AFKiDOP, 083, *Liber natorum Stanislaopoliensis Parochiae Armenorum 1804*, s. 21. Por. Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie [dalej: ADK], *Wiadomość o śp. Sadoku, na świecie Wincentym Barączu* (jest to odpis pisma proboszcza parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie, ks. A. Borkowskiego, z 3 kwietnia 1836 roku; zawiera on podstawowe informacje o chrzcie, rodzicach i rodzicach chrzestnych Barączu).

³⁶ S. Barącz, *Pamiętki miasta Stanisławowa*, Lwów 1858, s. 45.

miańskiego. Sam Barącz jednak za swojego patrona uważał świętego dominikańskiego i używał dwóch imion. W autobiografii wyraźnie pisze: „Na chrzcie otrzymałem imię Wincentego Ferreryusza, a na bierzmowaniu Piotra męczennika”³⁷. Nie jest wykluczone, że nasz bohater drugie imię (Fereriusz) przyjął pod wpływem samych dominikanów, którzy od lat najmłodszych mieli zajmować się jego wychowaniem. Wspomina, że dwóch dominikanów zaraz po chrzcie wzięło go pod swoją opiekę³⁸. Nie znamy tych zakonników, jak również nie wiemy, czy mieszkali w Stanisławowie. Należy bowiem podkreślić, iż w tym czasie w Stanisławowie nie było klasztoru dominikańskiego. Swoją kościół i klasztor mieli w pobliskich Tyśmienicy, Jezupolu i Bohorodczanach³⁹. Poza enigmatyczną wzmianką samego Barącza nie posiadamy innych źródeł, które rzuciłyby więcej światła na tę sprawę.

Do 1830 roku młody Wincenty prawdopodobnie przebywał w rodzinnym mieście. Od najmłodszych lat musiał zmagać się z wadą wymowy. Jak sam wspomina: „Już w dzieciństwie odbyłem walkę z językiem: obrzydliwie zająkiwałem się, gdym co mówił; śmiano się ze mnie, a tak mnie to gniewało, że usilnie pracowałem, by wyłamać się z tej wadliwości”. W Stanisławowie ukończył najpierw szkoły normalne, a następnie słynne gimnazjum, jak sam podkreśla, na poziomie „sane laudabiliter”⁴⁰.

Gimnazjum stanisławowskie, później znane jako Pierwsze Gimnazjum Państwowe, swoimi początkami sięgało roku 1715, kiedy Józef Potocki, wojewoda kijowski, fundował Towarzystwu Jezusowemu rezydencję i kościół w mieście. Już w następnym roku jezuita otworzyli szkołę, najpierw gramatyki, następnie poetyki i retoryki, a w 1718 roku dwuletni kurs filozofii. Od 1722 roku do kasaty zakonu w 1773 roku prowadzili w Stanisławowie kolegium, które było jedyną szkołą w mieście⁴¹. Na miejscu kolegium jezuickiego zostało utworzone gimnazjum państwowe⁴². Jeszcze w XIX wieku w *Sprawozdaniu Dyrekcji Gimnazjum w Stanisławowie* ówczesny jego prefekt i katecheta, ks. Tomasz Dąbrowski,

³⁷ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barącza*, s. 69.

³⁸ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barącza*, s. 69.

³⁹ Por. J. Krętosz, *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w okresie józefinizmu (1772–1815)*, Katowice 1996, s. 260–263. W Tyśmienicy dominikanie prowadzili nawet szkołę normalną, o czym mówi wizytacja biskupia z 1817 roku (por. *ibidem*, s. 257).

⁴⁰ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barącza*, s. 69.

⁴¹ Por. S. Załęski, *OO. Jezuici w Stanisławowie*, Nowy Sącz 1896.

⁴² *Księga pamiątkowa I Gimnazjum Państwowego w Stanisławowie wydana z okazji Uroczystości jubileuszowych i Zjazdu byłych uczniów w dniach 21-go i 22-go września 1928 roku*, red. J. Zieliński, Stanisławów 1929. Omówienie tego tomu przedstawiła M. Pawłowiczowa, „*Księga Pamiątkowa I-go Państwowego Gimnazjum w Stanisławowie*” z 1929 roku jako druk zabytkowy oraz dokument, w: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, współpr. D. Pietruch-Reizes, Katowice 2004, s. 262–274.

opublikował historię gimnazjum⁴³. W opracowaniach tych o Barączu są tylko wzmianki, wymieniany jest jako jeden z ważniejszych absolwentów szkoły, obok tak wybitnych postaci, jak poeta Franciszek Karpiński, bajkopisarz Stanisław Jachowicz, wiceprezydent namiestnictwa galicyjskiego we Lwowie Karol Mosch, historyk Jan Wagilewicz, burmistrz Stanisławowa i poseł na Sejm Krajowy Ignacy Kamiński. Wśród absolwentów było także kilku duchownych ormiańskich, spośród nich przyszli arcybiskupi lwowscy tego obrządku, Samuel Cyryl Stefanowicz (1755–1858), Grzegorz Józef Romaszkan (1809–1881) i Izaak Mikołaj Isakowicz (1824–1901). Kształcił się w nim także Franciszek Ksawery Zachariasiewicz (1770–1845), początkowo kapłan obrządku ormiańskiego, wybitny profesor historii Kościoła na Uniwersytecie Lwowskim, a także inspektor gimnazjów galicyjskich, który jednak przeszedł na obrządek łaciński i w końcu został mianowany biskupem w Tarnowie, a następnie w Przemyślu⁴⁴. W gimnazjum tym kształcił się przyszły biskup przemyski Antoni Manasterski (1803–1869) i przyszły greckokatolicki metropolita lwowski i prymas Galicji i Lodomerii, kardynał Michał Lewicki (1774–1858)⁴⁵. Uczyli się tam synowie mieszczan ormiańskich ze Stanisławowa, szlachty polskiej, duchownych greckokatolickich, urzędników państwowych nie tylko z Galicji, ale także z Austrii, Bukowiny, Moraw i Czech, a nawet z Węgier. Sporadycznie natomiast pojawiali się chłopcy wyznania mojżeszowego. Gdy chodzi o potomków nacji ormiańskiej, Aleksander Czołowski wymienia aż 32 rodziny, których nazwiska wielokrotnie pojawiają się w wykazach uczniów⁴⁶.

Młody Barącz swoją naukę w gimnazjum stanisławowskim rozpoczął w 1824 roku, mając 10 lat. Ukończenie tego wieku było jednym z warunków przyjęcia do tego typu szkoły; ponadto należało uzyskać edukację w trzyklasowej szkole normalnej i posiadać znajomość języka niemieckiego. Właśnie w tym języku były prowadzone niemal wszystkie zajęcia, jedynie matematyka w klasach starszych była uczona w języku łacińskim. „Przyjęcie chłopca do gimnazjum — pisze Józef Zieliński — uzależnia ją przepisami od kilku warunków. Musiał więc posiadać kandydat odpowiednio uzdolnienie i wychowanie z domu [...] Kiedy zaś w dodatku zważymy, że uczęszczanie do gimnazjum pociągało za sobą duże koszty, stąd naturalnym zupełnie będzie fakt, że w naszym gimnazjum

⁴³ T. Dąbrowski, *Historia gimnazjum w Stanisławowie*, w: *Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szkolny 1878*, Lwów 1878, s. 1–48.

⁴⁴ Por. K. Gabryel, *Zachariasiewicz Franciszek Ksawery*, w: *Słownik polskich teologów...*, 4, Warszawa 1983, s. 496–498.

⁴⁵ T. Dąbrowski, *Historia gimnazjum...*, s. 29–30.

⁴⁶ Por. A. Czołowski, *Młodzież gimnazjalna 1789–1847*, w: *Księga pamiątkowa I Gimnazjum...*, s. 134–135. Są to rodziny: Abgarowiczów, Abrahamowiczów, Agopsowiczów, Aksentowiczów, Amirowiczów, Antoniewiczów, Aywasów, Barączów, Bogdanowiczów, Bohdanowiczów, Jakubowiczów, Issakowiczów, Kajetanowiczów, Krzeczunowiczów, Krzysztofowiczów, Łukasiewiczów, Manugiewiczów, Maramaroszów, Mikołajewiczów, Minasowiczów, Moszorów, Nikorowiczów, Passakasów, Petrowiczów, Romaszkanów, Roszków, Szadbejów, Stefanowiczów, Teodorowiczów, Torosiewiczów, Zachariasiewiczów, Zadurowiczów.

w pierwszych dziesiątkach lat istnienia zakładu, uczniowie rekrutują się wyłącznie z pośród szlachty, księży obrz[ądku] gr[eckiego] i mieszczan, przeważnie ormiańskich”. Nie wiemy, czy rodziców Wincentego Barącza było stać na kształcenie, czy też korzystał on z jakiegoś stypendium. Do 1828 roku opłaty za naukę w gimnazjum wynosiły 12 zł reńskich, w następnych latach — 8 zł reńskich rocznie. Zwolnieni z niej byli tylko urzędnicy państwowi i dzieci duchowieństwa greckokatolickiego⁴⁷. Nie jest wykluczone, że Wincenty mógł być zwolniony z opłat jako osoba z rodziny ubogiej.

Gimnazjum stanisławowskie było od 1820 roku — sześcioklasowe. Pierwsza klasa nazywała się *infima*, druga — gramatyka, trzecia — *syntaxa*, czwarta — retoryka, piąta — poetyka i szósta — *parva*. Dwie klasy najwyższe nazywano „humaniorami”, a pozostałe — „gramatykalnymi”. Nie uczono filozofii, logiki i fizyki; szkoły z tymi klasami znajdowały się jedynie we Lwowie i Krakowie, a później pojawiły się również w Tarnowie i Tarnopolu⁴⁸. Uczono natomiast religii, języka łacińskiego (gramatyki i stylu), języka greckiego, historii, geografii i algebry. Ta ostatnia w 1819 roku została ograniczona tylko dla humaniorów; w klasach gramatykalnych uczono arytmetyki. W ciągu tygodnia we wszystkich klasach było po 18 godzin zajęć, w tym po 2 godziny religii i arytmetyki, ponadto po trzy godziny historii i geografii (razem) dla klas od pierwszej do czwartej, a w dwóch kolejnych po dwie godziny. Nauka języka greckiego zaczynała się dopiero w klasie trzeciej i trwała aż do ostatniej klasy (po 2 godziny tygodniowo). Najwięcej było zajęć z języka łacińskiego. W dwóch pierwszych klasach uczniowie uczyli się łaciny po 11 godzin tygodniowo, w trzeciej i czwartej — 9 godzin, w piątej i szóstej — 10 godzin. W 1816 roku wprowadzono wykłady z ekonomii, jednak — jak podkreśla ks. Dąbrowski — nie były one obowiązkowe i nie cieszyły się wielkim zainteresowaniem. Nadobowiązkowym przedmiotem był także śpiew z muzyką. W czasach Barącza klasy były bardzo liczne. Ich statystykę podaje Józef Zieliński. I tak w pierwszej klasie w roku szkolnym 1824/1825 uczyło się aż 80 uczniów, w drugiej klasie (1825/1826) liczba uczniów wynosiła już tylko 51, w trzeciej (1826/1827) — 46, w czwartej (1827/1828) — 45, w piątej (1828/1829) — 33 i w szóstej (1829/1830) — 37⁴⁹. W tym czasie prefektem gimnazjum był ks. Józef Andrzej Sommer, były cysters i profesor humaniorów w Komotau w Czechach. W prowadzonej przez siebie kronice żalił się, że w szkole panuje rozpusta i rozprężenie młodzieży. Dzięki jego staraniom zaprowadzono

⁴⁷ Szerzej zob. J. Zieliński, *Gimnazjum I. pod zaborem austriackim*, w: *Księga pamiątkowa I Gimnazjum ...*, s. 37–39.

⁴⁸ Szerzej o gimnazjach w Galicji w tym okresie zob. np. S. Możdżeń, *Szkolnictwo średnie w Galicji do 1848 roku w austriackim systemie szkolnym*, „Prace Pedagogiczne” 14, 1979, s. 129–158; H. Kramarz, *Rozwój ilościowy gimnazjów w Galicji od I rozbioru do końca czasów autonomicznych*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 20: *Historia wychowania, misja i edukacja*, red. K. Szymd, J. Dybiec, Rzeszów 2008, s. 75–93.

⁴⁹ W. Trusz, J. Zieliński, *Spisy osobowe i statystyka gimnazjum*, w: *Księga pamiątkowa I Gimnazjum ...*, s. 118.

dzwonek, urządzono czytelnię oraz powiększono zbiory biblioteki szkolnej. We wrześniu 1828 roku ks. Sommer przeniósł się na podobny urząd do Iglawy na Morawach, a jego miejsce w gimnazjum stanisławowskim na krótki czas zajął Ignacy Leśniewicz. Już 14 marca 1829 roku nowym prefektem został mianowany ks. Józef Gaburek. Był on pierwszym Polakiem w tej funkcji, jednak padł ofiarą cholery i zmarł w 1831 roku⁵⁰. Gdy epidemia grasowała w Stanisławowie, Wincenty Barącz już ukończył gimnazjum (1830) i mieszkał poza swoim rodzinnym miastem.

Nie udało mi się dotrzeć do żadnych źródeł rękopiśmiennych z czasów szkolnych Barącz⁵¹. Jednak dyrekcja gimnazjum stanisławowskiego wydawała drukowane sprawozdania, które zawierały wiele istotnych wiadomości, jak chociażby skład uczniowski i personel nauczycielski, oraz wykaz przedmiotów uczonych w poszczególnych latach. W okresie, kiedy kształcił się w nim Wincenty Barącz, sprawozdania te nosiły łaciński tytuł: *Gymnasii Stanislaopoliensis Juventus*⁵². Cenna mogłaby być dla biografii ks. Barącz⁵³ kronika gimnazjum, prowadzona począwszy od 1785 roku aż do 1858 roku, przy czym w interesującym nas okresie po łacinie (do 1851 roku), następnie po niemiecku. „Poza zdarzeniami z życia gimnazjalnego — pisze Zieliński — zawiera wiele dygresyj dotyczących wypadków politycznych w kraju i zagranicą, oraz klęsk ekonomicznych w mieście i kraju. Pisali ją dyrektorowie naszego gimnazjum, na ogół chaotycznie bez planu⁵³. Kolejnym ważnym źródłem były trzy tomy *Matricula Caesarei Stanislaopoliensis Gymnasii*, zawierające wykazy uczniów szkoły. Nas najbardziej interesowałyby dwa ostatnie tomy, obejmujące lata od 1821 do 1847 roku. Podawano w nich wiek ucznia, jego pochodzenie oraz miejsce zamieszkania. Podobny charakter miały także katalogi gimnazjalne główne, które również niegdyś znajdowały się w archiwum Pierwszego Gimnazjum w Stanisławowie (prowadzone od 1812 roku). Następnym ważnym źródłem do poznania dziejów szkolnych naszego bohatera mogą być akta gimnazjalne z lat 1784–1928, z których można byłoby dowiedzieć się, czy Barącz i jego szkolni koledzy należeli do jakichś tajnych organizacji uczniowskich. Nie wiemy, czy źródła te zachowały się, czy też przepadły bezpowrotnie.

⁵⁰ T. Dąbrowski, *Historia gimnazjum...*, s. 4, 5–6, 15–6; J. Zieliński, *Gimnazjum I...*, s. 34–37, 69–71. W. Trusz i J. Zieliński (*Spisy osobowe i statystyka gimnazjum*, s. 104–108) poza prefektami gimnazjum, podają także nazwiska nauczycieli. W czasach Barącz⁵¹ uczyli w nim: Leopold Högner (1826–1845), Piotr Matkowski (1814–1831), Franciszek Müller (1820–1827), Konrad Münther (1828–1831), Ignacy Tarnawski (1815–1842) i ks. Jan Wolański (1825–1831). Spisy maturzystów autorzy ci podają dopiero od 1852 roku.

⁵¹ J. Zieliński, *Archiwum gimnazjalne*, w: *Sprawozdanie Dyrekcji I. Gimnazjum Państwowego im. M. Romanowskiego w Stanisławowie za rok szkolny 1928/1929*, Stanisławów 1929, s. 11–14; por. także idem, *Gimnazjum I...*, s. 59.

⁵² Por. *Katalog wystawy historycznej miasta Stanisławowa*, Stanisławów 1928, s. 22; A. Czolowski, *Młodzież gimnazjalna...*, s. 133; J. Zieliński, *Materiały do bibliografii historii miasta Stanisławowa*, Stanisławów 1939, s. 36.

⁵³ J. Zieliński, *Archiwum gimnazjalne...*, s. 12.

Po ukończeniu gimnazjum Wincenty Barącz podjął decyzję o wyborze drogi kapłańskiej. Tak o tym sam pisze: „W r. 1830 starałem się o przyjęcie do seminarium we Lwowie. Lecz z powodu braku miejsca nie otrzymałem tej posady”⁵⁴. Większość biografów stwierdza, iż chciał wstąpić do seminarium duchownego obrządku łacińskiego, sugerując jednocześnie, iż miał być duchownym rzymskokatolickim. Nie jest jednak wykluczone, że młody wówczas Wincenty zamierzał zostać duchownym obrządku ormiańskiego. Wydaje się, że byłoby to zrozumiałe chociażby z racji pochodzenia i przynależności do tego rytu. Wśród duchowieństwa ormiańskokatolickiego było już wielu członków jego rodziny. Ks. Mikołaj Barącz (1756–1831) był dziekanem kapituły ormiańskiej i dyrektorem banku Mons Pius we Lwowie, ks. Grzegorz Barącz (1757–1819) pełnił funkcję proboszcza parafii ormiańskiej w Śniatynie, natomiast ks. Dominik Barącz (1809–1879) był proboszczem parafii ormiańskiej w Łyścu k. Stanisławowa, dziekanem dekanatu stanisławowskiego i wikariuszem arcybiskupim na Pokuciu, a następnie prepozytem kapituły ormiańskiej we Lwowie⁵⁵. Kandydaci na kapłanów obrządku ormiańskiego odbywali studia filozoficzno-teologiczne wraz z alumnami łacińskimi, kształcąc się w jednym seminarium; jedynie grekokatolicy mieli oddzielne studia⁵⁶.

W rezultacie tego niepowodzenia Barącz podjął się pracy na stanowisku nauczyciela w szkole trywialnej w Otyni nieopodal Tłumacza. Pisze o tym, jak o zajęciu tymczasowym: „przeto rok cały straciłem, ucząc na trywiałce w Otyni”⁵⁷. Już wówczas musiał przejawiać zainteresowania historyczne, gdyż po upływie

⁵⁴ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączca*, s. 69.

⁵⁵ Por. Cz. Lechicki, *Duchowieństwo ormiańskie b. Galicji w latach 1874 i 1892*, „Posłaniec św. Grzegorza” 2, 1928, nr 8–9, s. 10–11; T. Zaleski, *Słownik biograficzny...*, s. 34–35. O księżach Mikołaju i Grzegorzu wspomina sam Sadok Barącz w swoich *Żywotach...*, s. 64–67), natomiast o ks. Dominiku, proboszczu parafii w Łyścu, a wcześniej w Stanisławowie, gdzie za jego czasów rząd austriacki na potrzeby ormiańskiej parafii przekazał poddominikańską świątynię, pisze w *Rysie dziejów ormiańskich* (Tarnopol 1869, s. 156, 165–166).

⁵⁶ O kształceniu duchownych katolickich Galicji w tym okresie pisał S. Piech, *Wychować dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775–1918*, Kraków 2009; idem, *Rola szkolnictwa teologicznego w życiu kulturalno-społecznym Galicji*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, 20, s. 225–240; idem, *Formacja duchowieństwa galicyjskiego, w: Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, red. J. Walkusz, Lublin 2012, s. 87–96. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie zachował się zespół (fond) 832 dotyczący rzymskokatolickiego seminarium duchownego we Lwowie w latach 1790–1939, w którym mogą znajdować się informacje dotyczące czy to samego Barączca, czy kwestii kształcenia kandydatów na kapłanów dla obu obrządków katolickich — łacińskiego i ormiańskiego. Por. *Dokumenty Kościoła rzymskokatolickiego archidiecezji lwowskiej w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie*. Inwentarze, oprac. J. Wołczański, Kraków 2007.

⁵⁷ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączca*, s. 69. Szkoła trywialna w Otyni istniała od 1824 r. (por. J. Krętosz, *Archidiecezja lwowska...*, s. 252). Niesłusznie w biogramie Barączca zamieszczonym w *Słowniku elit dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej* podano jakoby to on miał pobierać naukę w tejże szkole otyńskiej.

ponad pół wieku przygotował opracowanie na temat otyńskiego kościoła, które zamieszczone zostało na łamach lwowskiego „Przeglądu Archeologicznego”⁵⁸.

Prawdopodobnie w tym czasie nasz bohater odkrył w sobie powołanie do życia zakonnego. Z tej racji, iż katolicycy Ormianie na terenie Galicji nie posiadali swojego zakonu, postanowił zasilić szeregi jednego z zakonów rzymskokatolickich. Nic dziwnego, że wybór padł na zakon kaznodziejski św. Dominika, skoro jego wychowaniem w latach dziecięcych zajmowali się dominikanie. Już w 1831 roku podjął pierwsze próby wstąpienia do zakonu. Okazało się jednak, iż nie jest to takie proste. Największe trudności napotkał ze strony władz Kościoła ormiańskokatolickiego, które nie chciały udzielić mu zgody na zmianę obrządku. Musiał odwołać się do Stolicy Apostolskiej, która mogła udzielić dyspensy. „Lecz żeby czasu nie tracić — wspomina w swojej autobiografii — zapisałem się na kurs filozoficzny do akademii jako eksternista, co także było dla mnie wcale korzystne, gdyż eksterniści tworzyli panom profesorom zastęp do wszelkich możliwych wycieczek, znęcania się nad tą hołotą”⁵⁹.

W Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie poza kilkoma rękopisami, o których będzie jeszcze mowa, znajduje się jedynie jedna niewielka teczka, zawierająca dokumenty dotyczące o. Barączy, która nie posiada jeszcze sygnatury i nie jest uporządkowana. Są to przede wszystkim akta Kurii Prowincjalnej we Lwowie, wśród nich pismo prowincjała Jakuba Grochowskiego, wystawione 23 czerwca 1833 roku, z którego dowiadujemy się, iż Wincenty Barącz jest aspirantem (postulantem) do zakonu św. Dominika i słuchaczem drugiego roku filozofii na uniwersytecie we Lwowie. Kilka dni wcześniej podobne pismo, będące świadectwem moralności, wystawił Barączowi ówczesny przeor klasztoru Bożego Ciała we Lwowie, o. Gabriel Sauschek. Wynika stąd, że jako aspirant Barącz mieszkał w klasztorze lwowskim. Kursy filozoficzne trwały przez dwa lata i miały charakter przygotowawczy do właściwych studiów teologicznych, prawniczych lub medycznych⁶⁰. Barącz wybrał czteroletnie studia na Wydziale Teologicznym⁶¹, na co otrzymał zgodę od ormiańskokatolickiej kurii metropolitarnej we Lwowie. Teologii słuchał jednak tylko przez dwa lata (1833–1835). W tym czasie dyrektorem studiów teologicznych był wybitny historyk Kościoła

⁵⁸ Por. S. Barącz, *Kościół w Otyni*, „Przegląd Archeologiczny” 4, 1888, s. 146–156. Szerzej o tej miejscowości zob. I. Васюга, М. Цмук, *Отинія*, w: *Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах*, 9, *Івано-Франківська область*, ред. О. Чернов, Київ 1971, s. 312–321; М. Хавлюк, *Отинія. Історичні нариси*, Коломия 1998. W wielu miejscach autorzy powołują się na badania Barączy, wspominają także, iż pracował w miejscowej szkole.

⁵⁹ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączy*, s. 69.

⁶⁰ Por. J. Dybiec, *Uniwersytet Lwowski pod zaborem austriackim*, w: *Universitati Leopoliensi trecentesimo quinquagesimo anniversarium suae foundationis celebranti in memoriam*, Kraków 2011, s. 68.

⁶¹ Szerzej na temat tego wydziału zob. T. Długosz, *Rzut oka na dzieje lwowskiego Wydziału Teologicznego*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1933*, Lwów 1934; J. Wołczański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Lwowskiego z lat 1661–1939*, w: *Universitati Leopoliensi...*, s. 77–143.

i Ormian w Polsce, ks. Franciszek Zachariasiewicz. Jego wykłady wspominał potem bardzo pozytywnie: „W odczytach jego gruntowność treści bez pedantycznego napuszenia naukowością, łatwy do pojęcia wykład połączony z tą szczerą otwartością, jakąśmy do zgonu jego w nim uwielbiali, dla również szanownej nauki i nauczyciela słuchaczy jedna serca”⁶². Już podczas studiów filozoficznych musiał on zetknąć się ze studiami historycznymi. Miał tam wykłady z historii powszechnej i z nauk pomocniczych historii. Mógł więc już wówczas zainteresować się dyplomatyką i numizmatyką, którymi będzie zajmował się przez dalsze swoje życie. Przygodę z historią kontynuował na studiach teologicznych, zwłaszcza na wykładach z historii Kościoła⁶³.

W ciągu studiów wciąż czekał na decyzję Stolicy Apostolskiej. Duchowni ormiańscy namawiali go do wstąpienia do seminarium duchownego i przygotowania się na kapłana we własnym obrządku. Barącz skłonny był już pójść za ich namowami, gdy właśnie przyszła dyspensacja. Jak sam podkreślał, „nie chciałem być niewdzięcznym, podziękowałem za ich przychylność i wstąpiłem w r. 1835 do nowicjatu w Podkamieniu, gdzie mnie z wielką wystawą obleczono i dano imię Sadok: przeora męczenników sandomierskich”. Habit zakonny przywdział 19 lipca 1835 roku. W zakonie kontynuował studia teologiczne⁶⁴. W tym właśnie czasie zmarła mu matka. „Był to cios dla mnie wielki — wspominał — a dlatego właśnie boleśniejczy, że dla niej właśnie chciałem być księdzem, gdyż ona tego pragnęła”. Śluby zakonne Sadok Barącz złożył 2 maja 1838 roku i w tymże roku otrzymał wszystkie święcenia z rąk arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego, Franciszka Piszteka⁶⁵. Tak sam o tym pisze: „Dnia 19 lipca otrzymałem w czwartek z rąk księdza Franciszka Piszteka, arcybiskupa lwowskiego, tonzurę,

⁶² S. Barącz, *Żywoty...*, s. 287. Zachariasiewicza mógł Barącz spotkać jeszcze w czasach gimnazjalnych w Stanisławowie, gdyż ów jako wizytator odwiedził gimnazjum w maju 1828 roku. Por. J. Zieliński, *Gimnazjum I...*, s. 70.

⁶³ Na temat nauczania historii i nauk pomocniczych historii na Uniwersytecie Lwowskim w interesującym nas okresie zob. np. Я. П. Кісь, *До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті*, „Науково-інформаційний Бюлетень Архівного Управління УРСР” 1, 1963, s. 37–40; P. Шуст, *Нумізматична наука у Львівському Університеті (кінець XVIII — середина XX ст.)*, w: *Львів: місто, суспільство, культура*, 3, Спеціальний випуск Вісника Львівського університету. Серія історична, Львів 1999, s. 249–257; J. Wołczański, *Nauczanie historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, red. J. Walkusz, Lublin 2006, s. 91–93; K. Stopka, *Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim*, w: *Universitati Leopoliensi...*, s. 225–266; Ł. T. Sroka, *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (w druku).

⁶⁴ Ogólnie o studiach dominikańskich we Lwowie w XIX w. zob. M. Miławicki, *Studia zakonne w dominikańskim klasztorze Bożego Ciała we Lwowie. Przyczynek do dziejów kultury duchowieństwa lwowskiego*, w: *Львів (1256–2006): Церква і суспільство. Статті і матеріали*, Львів 2006, s. 39–50.

⁶⁵ Hierarcha ten z pochodzenia był Czechem, pierwotnie sufraganem archidiecezji praskiej, następnie ordynariuszem diecezji tarnowskiej i w końcu, od 1836 roku, arcybiskupem lwowskim. Por. B. Kumor, *Obsada Metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1772–1918*, „Analecta Cracoviensia” 9, 1977, s. 458.

minores, subdyakoniat, a na drugi dzień w piątek dyakoniat, na trzeci zaś dzień, w sobotę, presbyterat u Sióstr miłosiernych w klasztorze św. Kazimierza. Po południu zdałem egzamin na aprobatę. Dzień przeto 21 lipca 1838 r. był jedynym dniem szczęścia i prawdziwej pociechy w całym życiu mojem: już takiego dnia nigdy więcej nie było⁶⁶.

Dnia 7 września następnego roku został magistrem nowicjatu. W liście z 23 września 1839 roku, pisanym ze Lwowa do któregoś z przeorów (prawdopodobnie do o. Piotra Korotkiewicza w Podkamieniu), opowiada o swoim egzaminie na profesora Pisma św. i mianowaniu przez prowincjała na magistra nowicjatu: „Przyjąłem ten urząd, ale tylko za grzechy moje, gdyż ja nie pragnąłem, ani pragnąć nie myślę w Zakonie urzędów. Bolesne jest to dla mnie, gdyż przeszłego roku błagałem o dyspensę od pacierzy, przyobiecana mi na rok przyszły, a teraz politycznie pędzony jestem do chóru, i często hebdomadarię trzymać muszę, bo XX. Profesorowie normalni, sami się od tego wyłączają, ja się woli Przełożonych moich sprzeciwić nie myślę”. Dnia 17 kwietnia 1851 roku abp Łukasz Baraniecki (1798–1858) udzielił Sadokowi Barączowi jurysdykcji na terenie swojej archidiecezji. W tym czasie był nadal wykładowcą Pisma św. W 1855 roku został mianowany definityorem kapituły prowincjalnej. W teczce personalnej zachował się także dokument nadający mu zakonny tytuł naukowy magistra św. teologii (31 lipca 1862 roku)⁶⁷. Sam o tym tak pisze: „Ojcowie spostrzegli się i żeby się zrehabilitować wobec świata, nie pytając się mnie, wyrobili mi w Rzymie dyplom na doktora teologii i członka korespondenta Towarzystwa naukowego w Krakowie⁶⁸”.

W 1864 roku wydał odezwę — zachowaną w zakonnej teczce personalnej — zapowiadającą edycję nowego czasopisma dla księży pod tytułem „Towarzysz Duchowieństwa Katolickiego”. Ukazał się tylko jeden jego tom, opatrzony mottem: „Nie nam Panie, nie nam, ale Imieniowi Twojemu daj chwałę⁶⁹”. Znalazł się w nim artykuł o Olesku samego wydawcy, a także tekst ks. Seweryna Morawskiego, późniejszego arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego. Wincenty Pol, dziękując o. Barączowi za przesłany egzemplarz, chwalił zawartość: „prawdziwy to i wierny towarzysz, szczególnie dla tych, których koło dobrego i którym się potrzeba odrywać od ziemi, nim ich Bóg powoła, dobry to zapas na drogę...⁷⁰”.

Dwa pozostałe listy, zachowane w teczce personalnej, pisane już w latach 80., adresowane były prawdopodobnie do przeora klasztoru lwowskiego. W pierwszym z 8 maja 1884 roku informował on o osobach ostatnio zmarłych w klasztorze w Podkamieniu, a ponadto o przygotowywaniu pracy pt. *Archiwum Ojców*

⁶⁶ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączą*, s. 70.

⁶⁷ Por. „*Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum*” 3, 1895, s. 90.

⁶⁸ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączą*, s. 71.

⁶⁹ Tarnopol 1864, rocznik pierwszy, ss. 504, w drukarni i nakładem Józefa Pawłowskiego.

⁷⁰ *Listy z ziemi naszej. Korespondencja Wincentego Pola z lat 1826–1872*, wyd. Z. Sudolski, Warszawa 2004, s. 399.

Dominikanów w Jarosławiu. Miał już napisanych 6 arkuszy i planował, że za trzy miesiące całość powinna być ukończona. Podkreśla ponadto, iż to będzie jego ostatnia praca, gdyż „oczy moje bardzo są osłabione”⁷¹. W drugim liście, z 24 września 1887 roku, dziękował przeorowi za przesłane książki.

Szczególnie cenny jest zachowany w tej teczce ostatni rękopis Barącza zatytułowany *Kalendarz dominikański*, który został napisany przez niego w 1892 r., krótko przed jego śmiercią. Jest to kalendarz liturgiczny zakonu św. Dominika, zawierający wykaz poszczególnych świętych i błogosławionych dominikańskich. Warto tutaj zaznaczyć, iż w kalendarzu tym o. Sadok zamieścił również te świątobliwe postaci, które nie doczekały się wyniesienia na ołtarze przez Stolicę Apostolską. Jego praca swoją konstrukcją i ideą przypomina *Dni Roczne XVIII-wiecznego dominikanina, Michała Siejkowskiego*⁷². Na ostatniej stronie tego rękopisu, o. Jędrzej Górnisiewicz zanotował: „Oryginał pracy ostatniej przedśmiertnej śp. O. Sadoka Barącza w Podkamieniu (kopię tegoż zostawił w Podkamieniu na pamiątkę 40-letniej swej pracy literackiej), umarł 1892 r. 5 kwietnia [sic!] w dzień swego Patrona na chrzcie S. Wincentego Ferreryusza Cudotwórcy z Z.N.S.O. Dominika przez niżej podpisanego wypowiedany, wykomunikowany i według przepisów naszych zakonnych dysponowany do nieba”.

W krakowskim archiwum zakonnym zachowały się także inne rękopisy o. Sadoka. Wśród nich na pierwszym miejscu należy wymienić *Kronikę Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu od Roku 1800 rozpoczętą przez Księdza Sadoka Barącza*⁷³. W niej bowiem zawarł wiele informacji o sobie i o swojej pracy naukowej, a także o trudnościach, z którymi musiał się borykać. Pozwala ona przyjrzeć się sylwetce autora, poznać jego poglądy, szczególnie na wydarzenia dziejące się w jego czasach. Nie wiemy dokładnie, w którym roku o. Sadok rozpoczął ją pisać; można przypuszczać, że musiało to nastąpić po tym, jak został przeorem klasztoru w 1855 roku. O genezie prowadzenia kroniki pisze tylko tyle: „Z woli pana Boga w Trójcy świętej Jedynej i rozkazu Przełożonych począłem spisywać Kronikę ubożuchną Klasztoru podkamienieckiego. Każdy bez wątpienia przyzna, że położenie klasztoru zbyt odległe od miejsc, w których sprawy publiczne toczyły się, nie mogło dostarczyć obfitego wątku do skreślenia ciekawych wiadomości, któryby pobożnego pielgrzyma zająć potrafiły. To też ograniczając się na wypadkach miejscowych, opowiadanie moje w tych ramach

⁷¹ Chodzi tu o pracę *Archiwum WW. OO. Dominikanów w Jarosławiu*. Pierwsze wydanie wyszło we Lwowie w 1884 roku, nakładem własnym autora, drugie — trzy lata później w Krakowie, nakładem J. K. Żupańskiego i K. J. Heumanna.

⁷² Por. M. Siejkowski, *Dni Roczne Świętych, Błogosławionych, Wielebnych i Pobożnych Sług Bożych, Zakonu Kaznodziejskiego S. Ojca Dominika z diariusza x[iędza] Markiezeego, Bzowiusza i innych ksiąg, z odpustami, przywilejami, łaskami od Maryi Panny świadczonemi, także z opisaniem kościołów i klasztorów Prowincji Polskiej [...]*, Kraków 1743.

⁷³ ADK, Pk 3, *Kronika Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu od Roku 1800 rozpoczęta przez Księdza Sadoka Barącza i doprowadzona przez jego następców do 1943* (dostępna w dominikańskiej bibliotece cyfrowej „Armarium” — www.bc.dominikanie.pl).

szczupłych zawarłem⁷⁴. Była ona zatem kontynuacją wcześniejszej kroniki za-tytułowanej *Dalsze dzieje Święte Góry Różańcowey klasztoru WW. Xięży Dominikanów Prowincyi Ruskiej św. Jacka w Podkamieniu od roku Chrystusowego 1788 do R. 1797 y daley*⁷⁵. O wydarzeniach z pierwszej połowy XIX stulecia Barącz pisał lakonicznie, przywoływał głównie te wiadomości, które uzyskał z kwerend archiwalnych w klasztorzym archiwum. Więcej szczegółów zawierają późniejsze zapiski, gdy już na dobre zamieszkał w klasztorze podkamieńskim. Kronikę prowadził prawie aż do śmierci. Skończył ją pisać 5 lutego 1892 roku; z tego dnia pochodzi ostatni jego własnoręczny wpis. Zaraz po nim wikariusz generalny i wizytator prowincji Galicji i Lodomerii św. Jacka, o. Antonin Thir, napisał po łacinie: „Scriptor hujus chronicae bene meritus obiit pie in Domino die 2 Aprilis 1892. R. i P.”⁷⁶. Następnie jeszcze inna ręka zapisała: „Dnia 2^{ego} Kwietnia dla Kroniki tej zaszedł fakt bardzo ważny, gdyż twórca jej i autor Książd Sadok Wincenty Fereriusz Barącz zakończył swe życie⁷⁷. Warto jeszcze w tym miejscu podkreślić, że w Archiwum Dominikanów Krakowskich jest jeszcze drugi egzemplarz kroniki⁷⁸, jak również *Urywki kroniki Klasztoru...*⁷⁹.

Trudno tutaj przedstawiać wszystkie wzmianki, które zanotował o sobie Barącz w tejsze kronice. Dla przykładu jedynie wspomnimy, iż pod rokiem 1831 odnotował wstąpienie do zakonu, nie wyjaśniając jednak, że był to tylko postulat (aspirantura), podczas którego odbywał studia na uniwersytecie. Wyjaśnił to pod rokiem 1835, w którym rozpoczął w klasztorze podkamieńskim nowicjat kanoniczny: „Dnia 1 lipca przybył na odpust O. Leon Ulanowski przeor lwowski wraz z O. Albertem Smarzewskim. Za nim kilka dni później przybyłem tu piszący tę Kronikę w celu odprawienia Nowicjatu, gdyż lubo wstąpiłem do zakonu w roku 1831, jednak mając pozwolenie od Starszych słuchania Filozofii i Teologii na Uniwersytecie lwowskim ledwie w tym roku zdołałem się oderwać od tej pracy

⁷⁴ ADK, Pk 3, *Kronika Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 1.

⁷⁵ Szerzej zob. np. J. A. Spież, *Kasaty klasztorów dawnej prowincji ruskiej dominikanów w oczach ich świadka ojca Wawrzyńca Kałuskiego OP* (w druku).

⁷⁶ ADK, Pk 3, *Kronika Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 269.

⁷⁷ ADK, Pk 3, *Kronika Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 270. Po Barączu kronika nadal była kontynuowana przez innych zakonników, głównie przełożonych klasztoru. Została ostatecznie doprowadzona do 1943 roku. Trzeba ponadto zaznaczyć, iż źródło to — z czasów Barączy oczywiście — nie było wykorzystywane przez badaczy (por. J. Kłoczowski, *Zakon Braci Kaznodziejów...*, s. 119–123; J. A. Spież, *Kasaty klasztorów...* Do tej pory szerzej została wykorzystana jedynie ta część kroniki, która powstawała w okresie pierwszej wojny światowej i II Rzeczypospolitej (por. M. Miławicki, *Klasztory dominikanów w Archidiecezji Lwowskiej w latach 1918–1939 w świetle własnych kronik*, w: *Історія релігії в Україні. Науковий щорічник 2007 рік*, 1, Львів 2006, s. 609–621; idem, *Wydarzenia roku 1918 widziane zza klasztornej mury. Kroniki klasztorów dominikańskich jako źródło do badań wydarzeń wojennych*, w: *Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. D. Grynberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2010, s. 642–659).

⁷⁸ ADK, *Kronika klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu napisana przez Ks. Sadoka Barączę*, o sygnaturze Pk 37 (stara sygnatura Pdk 103).

⁷⁹ ADK, Pk 44, *Urywki kroniki Klasztoru OO. Dominikanów w Podkamieniu, skreślonej po śmierci o. Sadoka Barączę OP (zm. 1892)* (stara sygn. Pdk 64).

stanąwszy tu nadzwyczajnej doznałem uprzejmości. Dnia 19 lipca w niedzielę po sumie w przytomności ludu zgromadzonego przed wielkim ołtarzem odprawiły się obłóczyny moje z wielką okazałością. O. Przeor miał mowę do mnie po polsku. Po włożeniu habitu śpiewno *Te Deum laudamus* i muzyka klasztorna przygrywała⁸⁰. Wspominaliśmy już wyżej, że opisał w kronice okoliczności zostania przeorem tegoż klasztoru w 1855 roku po śmierci byłego przeora, o. Wincentego Bełzowskiego, na cholera⁸¹. Podał także powody, dla których szybko z tego urzędu zrezygnował: „Obliczywszy się z siłami fizycznymi, przekonałem się, że nie będę mógł dalej dźwigać tak wielki ciężar; przeto by nie stać się niedołęstwem swem przyczyną jakiej szkody klasztoru, podziękowałem Ojcom za ich życzliwość i złożyłem przełożeniu⁸². Wiele pisał o różnych osobach, które odwiedzały klasztor i jego osobiście.

Przede wszystkim jednak źródło to cenne jest dlatego, iż Barącz zrelacjonował w nim swoje prace i podejmowane inicjatywy. Kronika ta pokazuje osobowość Barącz. Widzimy na przykład jego ogromną troskę o klasztorne archiwalia. Już zaraz po przybyciu do klasztoru podjął się uporządkowania klasztornego archiwum, które znajdowało się w nieładzie. Gotów był narazić się niektórym osobom, niż przekazywać im jakieś dokumenty. O jednym takim incydencie właśnie informuje w kronice. Pewnego dnia klasztor odwiedził hrabia Aleksander Baworowski, którego nazywa w kronice „wymuskany i wylizany arystokratą”. Spodobał się mu bardzo cenny dla klasztoru rękopis o. Wawrzyńca Kałuskiego pt. *Dalsze dzieje Świętej Góry Różańcowej...*, zawierający „pogląd krytyczny na dzieje panowania Stanisława Poniatowskiego króla polskiego”. „Otóż — zapisał Barącz — młode Hrabiaństwo pragnęło ten rękopis na wieczne oddanie wypożyczyć. Oparłem się tej pańskiej zachciance dowodząc, że jestem stróżem odpowiedzialnym majątku klasztornego, że rzeczona księga poza mury klasztoru wyjść nie powinna. Ofiarowałem mu wszakże stół, stancję i wszelkie przybory do pisania bezpłatnie, żeby sobie jeżeli mu co na tem zależy przepisał dzieło O. Kałuskiego. Pan Hrabia atoli z wielką indignacją odrzuciwszy moją propozycję i stawszy się nieubłaganym wrogiem moim, sam z początku czercił mię po gazetach, potem namówił pismaków trzymających się klamki panów, żeby zjadliwie krytykowali dzieła moje drukiem ogłoszone. Takoz rozpoczął się karnawał pamfletów na wielką niekorzyść i stratę moją. Którą to krzywdę z wytrwałą ponosiłem cierpliwością⁸³.

Opisywał Barącz w kronice również wydarzenia dziejące się poza klasztorem, a więc różne wypadki, klęski elementarne, a nawet pogodę, stąd jest ona wartościowym źródłem do badania dziejów regionu podkamińskiego⁸⁴. Notował

⁸⁰ ADK, Pk 3, *Kronika klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 35–36.

⁸¹ ADK, Pk 3, *Kronika klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 61–62.

⁸² ADK, Pk 3, *Kronika klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 64.

⁸³ ADK, Pk 3, *Kronika klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 62–63.

⁸⁴ O pogodzie i o klęskach elementarnych w Galicji w drugiej połowie XIX w. pisał K. Wnęk, *Dzieje klimatu Galicji w latach 1848–1913*, Kraków 1999. Może dane z kroniki pozwoliłyby wzbó-

także ważne wydarzenia na arenie politycznej Europy. Możemy z niej poznać jego opinie o różnych zdarzeniach i konkretnych postaciach. Krytycznie wypowiedział się chociażby o hierarchach kościelnych i duchownych, którzy nawiedzali klasztor podczas wizytacji kanonicznych.

Z pozostałych prac rękopiśmiennych znajdujących się w Archiwum Dominikanów w Krakowie należy wspomnieć: *Materiały do napisania Monografii Krajowych, zebrał Ksiądz Sadok Barącz 1884*⁸⁵, *Rozmaitości Naukowe zebrał Ks. Sadok Barącz w Roku 1876*⁸⁶; *Pamiętniki Miasta Żółkwi zebrał Ks. Sadok Barącz Dominikanin*⁸⁷; *Bajki, Fraszki, Podania i Przysłowia na Rusi zebrał Ks. Sadok Barącz*⁸⁸, *Zbiór różnych Wiadomości*⁸⁹, oraz dwa egzemplarze księgi zmarłych braci i ojców dominikanów, którzy żyli na ziemiach polskich⁹⁰. Część z nich doczekała się druku jeszcze za życia autora; nadal w rękopisie pozostały natomiast *Kronika Klasztoru...*, i dwie księgi zmarłych dominikanów na ziemiach polskich oraz trzy inne rękopisy, na które składają się pomniejsze opracowania: *Zbiór różnych wiadomości*⁹¹, *Materiały do napisania Monografii Krajowych* i *Rozmaitości*

gacić pracę, a nawet uwiarygodnić pewne ustalenia?

⁸⁵ ADK, rkps 784. Rękopis liczy 462 strony i 8 nlb.

⁸⁶ ADK, rkps 785. Liczy 450 stron i 5 nlb.

⁸⁷ ADK, rkps 786. Brak daty. Liczy 143 strony.

⁸⁸ ADK, rkps 787. Rękopis jest zniszczony. Znajduje się on w starej kopercie (również już zniszczonej), w której widnieje napis: „Rękopismo wartości 102 MK. Wielmożny Jego Mści Pan Szczęsny Bednarski zawiadowca Drukarni Krajowej Wielmożnej Pani Anny Wajdowiczowej we Lwowie”.

⁸⁹ Rękopis obecnie jest przeniesiony do zbiorów Barącza i nie posiada nowej sygnatury, a stara była następująca: Pk 167).

⁹⁰ ADK, *Catalogus Patrum et Fratrum Sacri Ordinis Praedicatorum in Polonia, Russia et Magno Ducatu Lithuaniae Mortuorum conscriptus per Fr. Sadocum Barącz O.P. 1887.*

⁹¹ Rękopis ma wymiary 39 x 23, 5 cm i liczy 379 stron, jednak karty od strony 227 do 234 zostały wyrwane. Na zbiór prac składają się: *Kronika klasztoru OO. Dominikanów w Podkameniu z lat 1836–1865* (s. 1–22), *Wyciąg z Księgi Liber Consiliorum Conventus Generalis Leopoliensis Ordinis Praedicatorum ab Anno 1606 ad 1767* (s. 23–128), *Summarium Archivi Conventus generalis Leopoliensis Ordinis Praedicatorum Tomus III a pag. 105 ad 784* (s. 129–186), *Liber Consiliorum Conventus Praemisliensis in quem scribentur Contractus, concessiones, obligationes et omnes actus concernentes statum Conventus* (s. 186–236); *Elenchus Priorum Conventus Bochnensis, Jaroslaviensis, Potocensis, Tyśmienicensis, Podkameniensis* (s. 236–248); *Wypisy z Ksiąg Miejskich Lwowskich z lat 1488–1771* (s. 248–253); *Modus vivendi Proverbiis delineatus* (s. 253–310); *Przepowiednia na rok 1886* (s. 311–314); *Odpis listu do Jana Lama w sprawie jego rozprawy o Dzwiniogrodzie* (s. 314–316); *Odpis listu do Tomasza Bonneta, kontynuatora „Scriptores Ordinis Praedicatorum” Quietifa i Echara* (s. 316); *Odpisy dokumentów tyczące klasztorów OO. Dominikanów w Wielkich Oczach i Tarnopolu z lat 1673–1866* (s. 317–323); *Wiersze moje z czasów dawniejszych* (s. 323–326); *Incipit liber secundus Consiliorum Patrum in Conventu Cracoviensi SS. Trinitatis Ord. Praedicatorum. Anno Domini 1616 die mensis Julii quo tempore R. P. Fr. Erasmus S. T. Mgr Prior fuit* (s. 326–377), *Wypisy z „Liber Consiliorum Provinciae Poloniae ab Anno 1631” aktów dotyczących fundacji klasztoru OO. Dominikanów w Cieszanowie* (s. 377–378); *Elenchus Priorum Conventus Żółkiewicensis* (s. 378–379).

*Naukowe*⁹². O tych rękopisach wspominają biografowie Barącza, zaznaczając, iż nigdy nie wyszły drukiem⁹³. Należy jednak podkreślić, iż niektóre ze znajdujących się w tych rękopisach prac doczekały się publikacji przez Barącza w różnych czasopismach lub w postaci oddzielnych pozycji książkowych⁹⁴. W przypadku publikacji swoich prac w czasopismach sam Barącz wspomina, iż „Zasiłałem różnemi artykułami: «Gazetę Lwowską», «Gazetę Narodową», «Przyjaciela Domowego», «Tygodnik Katolicki», «Dzwonek», «Przegląd Archeologiczny» we Lwowie i w Warszawie”⁹⁵.

Poza wyżej wymienionymi źródłami należy wspomnieć jeszcze o innych materiałach proveniencji zakonnej, w których znajdujemy informacje o Sadoku Barączu. Pomagają one poznać jego życie zakonne i pełnione w zakonie urzędy. Na pierwszy plan wysuwają się tutaj katalogi prowincji Galicji i Lodomerii św. Jacka, w których podano nazwy funkcji (oficjów), pełnionych przez niego w poszczególnych klasztorach⁹⁶. Z katalogów zakonnych dowiadujemy się na przykład, że w 1839 roku w klasztorze Bożego Ciała we Lwowie poza obowiązkami wykładowcy Pisma św., był wikariuszem parafii działającej przy klasztorze oraz bibliotekarzem konwentu⁹⁷, co potwierdza także katalog z następnego roku⁹⁸. Według katalogu z 1841 roku był również magistrem nowicjatu i z tej racji też radnym klasztoru⁹⁹. W następnym roku trafił do Żółkwi. Powodem opusz-

⁹² Na zbiór ten składają się: *Klasztor i kościół OO. Dominikanów w Krakowie* (s. 1–27), *Szwedzie we Lwowie 1707* (s. 25–28), *Miączynscy* (s. 28–30), *Zapis St. Kossakowskiego* (s. 31–32), *Bandtkie Kazimierz* (s. 32), *Elenchus konwentu generalnego w Krakowie* (s. 33–36), *Extractus e libro Consiliorum Conventus Leopoliensis* (36–41), *Consignatio Documentorum [...] Ottynia* (s. 41–72), *Potoccy* (s. 73–112), *Klasztor i kościół w Bohorodczanach* (s. 113–215), *Wizerunek Matki Najśw. w Bochni* (s. 215–223), *Conabinatio Capitaliensis pro subsidio charitativo w archidiecezji Lwowskiej 1717* (s. 224–228), *Gologóry* (s. 228–272), *Manczukiewiczze* (s. 273–275), *Moja okolica* (s. 275–279), *Listy Krasickiego* (s. 279–282), *Listy domin. Kruszwewskiego* (s. 282–287), *Listy Stadnickiego* (s. 287), *List Usztrzyckiego* (s. 287), *List Baryniego* (s. 286–287), *Bochnia* (286–290), *Dominikanie obserwanci we Lwowie* (290–303), *Podkamień* (s. 303–328), *Materiały do napisania historii archidiecezji lwowskiej łac.* (s. 329–446), *Dodatki do monografii o Stanisławowie* (s. 446–460), *O zniesionych klasztorach we Lwowie* (s. 460–462).

⁹³ Por. np.: K., *Z wycieczki do Podkamilnia*, s. 2; *Ś. p. ks. Sadok Barącz* („Gazeta Warszawska”); *Encyklopedia powszechna...*, 2, s. 126; A. Knot, *Barącz Sadok...*, s. 290–292; M. Banaszak, *Barącz Sadok...*, s. 103.

⁹⁴ Najobszerniejszy wykaz dzieł Barącza podaje M. Banaszak, *Barącz Sadok...*, s. 103–104.

⁹⁵ *Krótki autobiografia X. Sadoka Barącza*, s. 71.

⁹⁶ Dane o Barączu z katalogów dominikańskich zebrał dominikański historyk, o. Robert Świętochowski i załączył je w pozycje: *Odpisy źródeł i opracowań do historii dominikanów w Polsce*, t. 2, s. 393–395 (egzemplarz w ADK, bez sygnatury). Pomocne mogą być także schematyzmy archidiecezji lwowskiej, na terenie której głównie znajdowały się klasztory, w których przebywał Sadok Barącz.

⁹⁷ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi Ordinis Patrum et Fratrum Praedicatorum in Regnis Galiciae et Lodomeriae existentium ad anno Domini MDCCCXXIX*, Leopoli 1839, s. 3.

⁹⁸ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] ad annum Christi MDCCCXL*, Leopoli 1840, s. 5.

⁹⁹ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] ad annum Christi MDCCCXLI*, Leopoli 1841, s. 5.

czenia Lwowa — jak sam wspomina — była choroba oczu, na którą zapadł¹⁰⁰. Na nowym miejscu został kaznodzieją i katechizował w szkole głównej. Tak było przez trzy lata, a od 1844 lub 1845 roku doszły jeszcze obowiązki subprzeora klasztoru¹⁰¹. Jeszcze tego roku opuścił tę placówkę. Stan jego zdrowia jeszcze bardziej się pogorszył po śmierci ojca i siostry. Zachorował wówczas na tyfus i zapalenie wątroby¹⁰². Został zatem znowu przeniesiony do Lwowa, gdzie ponownie wykładał Pismo św. dla zakonników oraz był bibliotekarzem i wikarym parafii. Widnieje jako mieszkaniec klasztoru Bożego Ciała we Lwowie w katalogu z 1846 roku¹⁰³. Tak sam to wspomina: „zabiegi O. Przeora [żółkiewskiego — M.M.] wysadziły mnie w r. 1845 do Lwowa, skąd znowu na początku 1846 r. wysłano mnie do Borku [Starego koło Rzeszowa w diecezji przemyskiej], a stamtąd tegoż samego roku na przeora do Tyśmienicy”¹⁰⁴. Nic więc dziwnego, że zakonne katalogi nie zarejestrowały obecności Barączy w Borku Starym, gdyż były wydawane zawsze na początku każdego roku. W katalogach z lat 1847, 1848 i 1850 widnieje jako przeor klasztoru tyśmienickiego i proboszcz tamtejszej parafii¹⁰⁵. Na urzędzie tym pozostawał prawdopodobnie do 1851 roku. Brak z tego roku katalogu, ale on sam o tym wspomina w autobiografii. Jak podkreśla, z racji, iż był prezesem Rady Narodowej i sędzią pokoju w Tyśmienicy w czasie wydarzeń Wiosny Ludów (1848/1849), musiał, po stłumieniu rewolucji, zrezygnować z funkcji przeora i usunąć się z Tyśmienicy. W 1851 roku powrócił do Lwowa i objął znowu stanowisko profesora Pisma św. w studium zakonnym. W katalogu z 1852 roku widzimy go we Lwowie na stanowisku profesora Starego i Nowego Testamentu dla zakonników¹⁰⁶. Wówczas niemal całkiem stracił głos, nie mógł śpiewać Mszy św., głosić kazań. „Ojcowie — wspomina — wcale z tego nie byli kontenci, mówili, że pracować nie chcę, co mnie tak ubodło, że jako człowiek uczuciowy, rozchorowałem się na zupełne rozstrojenie nerwów”. Współbracia

¹⁰⁰ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączy*, s. 70.

¹⁰¹ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] ad annum Christi MDCCCXLII*, Leopoli 1842, s. 7; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] ad annum Christi MDCCCXLIII*, Leopoli 1843, s. 8; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] ad annum Christi MDCCCXLIV*, Leopoli 1844, s. 8; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae, r. l. pro anno Domini MDCCCXLIV*, Leopoli 1844, s. 125; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini MDCCCXLV*, Leopoli 1845, s. 13.

¹⁰² *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączy*, s. 70.

¹⁰³ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini MDCCCXLVI*, Leopoli 1846, s. 12.

¹⁰⁴ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączy*, s. 70.

¹⁰⁵ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini MDCCCXLVII*, Leopoli 1847, s. 14; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini MDCCCXLVIII*, Leopoli 1848, s. 14; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini communi MDCCCL*, Leopoli 1850, s. 41. Należy dodać, iż schematyzmy z lat 1850–1878 są wydawane wraz z *Directorium Divini Officii recitandi juxta ritum Sacri Ordinis Praedicatorum*, jako druga część całości.

¹⁰⁶ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini communi MDCCCLII*, Leopoli 1852, s. 36.

uważali, że zwariował. Jednak udało mu się z tego podźwignąć¹⁰⁷. W katalogach z lat 1853 i 1854 podano, że posiadał wówczas tytuł kaznodziei generalnego i że był definitorem¹⁰⁸. Choć nie posiadamy katalogów z lat 1855 i 1856 to wiadomo z przekazu samego Barączy, iż w 1855 roku właśnie ze Lwowa przybył do Podkamienia, by objąć w tamtejszym klasztorze dominikańskim urząd przeora. Z urzędu bardzo szybko zrezygnował, ale w klasztorze pozostał już do końca życia¹⁰⁹. Od 1861 roku katalogi podają, iż był członkiem korespondencyjnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego¹¹⁰, a od 1864 roku — że posiadał zakonny tytuł naukowy magistra św. teologii¹¹¹. Wielokrotnie w klasztorze podkamieńskim pełnił funkcję subprzeora (co najmniej w latach 1862, 1865–1868)¹¹². W latach 1874–1877 pełnił urząd syndyka klasztornego (w katalogu: *procurator causerum conventus*)¹¹³. W roku 1878 i w latach 1880–1887 obie te funkcje łą-

¹⁰⁷ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączy*, s. 70.

¹⁰⁸ *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro anno Domini communi MDCCCLIII*, Leopoli 1853, s. 37; *Schematismus Provinciae S. Hyacinthi [...] pro Anno Domini communi MDCCCLIV*, Leopoli 1854, s. 5.

¹⁰⁹ W katalogu z 1858 roku widnieje już jako profesor emerytowany Pisma św.; będą o tym informowały kolejne roczniki katalogu, jak również schematyzmy archidiecezji lwowskiej ob. łac. (zob. np. *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae, ritus latini pro Anno Domini MDCCCLXVIII*, Leopoli 1868, s. 118; *Catalogus Universi [...] pro Anno Domini MDCCCLXXIII*, Leopoli 1873, s. 126; *Catalogus Universi [...] pro Anno Domini MDCCCXCII*, Leopoli 1892, s. 114).

¹¹⁰ *Catalogus Patrum et Fratrum S. Ord. Praedicatorum Provinciae S. Hyacinthi in Regnis Galiciae et Lodomeriae pro anno 1862*, Leopoli 1861, s. 13.

¹¹¹ *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXV*, Leopoli 1864, s. 5.

¹¹² *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1862*, Leopoli 1861, s. 13; *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXV*, Leopoli 1864, s. 5; *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXVI*, Leopoli 1865, s. 8; *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXVII*, Leopoli 1866, s. 11; *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXVIII*, Leopoli 1867, s. 8.

¹¹³ *Catalogus Patrum et Fratrum [...] pro anno MDCCCLXXIV*, Leopoli 1873, s. 3; *Schematismus Patrum et Fratrum nec non Monialium S. Ordinis Praedicatorum provinciae S. Hyacinthi in regno Galiciae austriacae et M. D. Cracoviensi pro anno 1875*, Leopoli 1874, s. 6; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1876*, Leopoli 1875, s. 7; *Schematismus Patrum et Fratrum nec non Monialium S. Ordinis Praedicatorum provinciae S. Hyacinthi in regno Galiciae et M.D. Cracoviensi pro anno 1877*, Leopoli 1876, s. 87; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1878*, Leopoli 1877, s. 12.

czył¹¹⁴. Później figuruje tylko jako syndyk klasztorny¹¹⁵. Tak więc urzędy klasztorne przestał Barącz pełnić dopiero rok przed śmiercią. W katalogu z roku jego śmierci (1892), mowa jest, iż jest jubilatem profesji zakonnej i kapłaństwa¹¹⁶.

Kolejnym źródłem do poznania życia klasztornego o. Barącz są akta kapituł prowincjalnych. Do tej pory nie doczekały się one druku, chociaż już w latach 70. ubiegłego stulecia opracował je o. Fabian Roman Madura. Nadal pozostają w formie maszynopisu w Bibliotece Studium Filozoficzno-Teologicznego OO. Dominikanów w Krakowie¹¹⁷. Jako przeor elekt klasztoru tyśmienickiego o. Barącz brał udział w kapitule prowincjalnej we Lwowie w 1846 roku¹¹⁸. Na kapitule wyborczej we Lwowie w 1852 roku został wybrany na jednego z czterech skrutatorów (24 czerwca 1852), ponadto wybrano go na definitora kapituły. Wraz z prowincjałem i innymi definitoremi złożył podpis pod aktami (25 lipca 1852). Przy jego nazwisku podano, iż jest „professor Studii Biblici”¹¹⁹. Brał udział także w kolejnej kapitule we Lwowie w 1855 roku. Z akt dowiadujemy się, że nadal był w klasztorze lwowskim profesorem Pisma św. Ojcowie kapitulni wybrali go ponownie na definitora. Właśnie ta kapituła zatwierdziła go na przeora klasztoru w Jarosławiu¹²⁰, jednak ani w katalogach, ani we wspomnieniach samego Barącz, nie ma o tym żadnej wzmianki. Wiemy, że tego roku Barącz został przeorem klasztoru w Podkamieniu, można zatem domniemywać, że, mimo zatwierdzenia na Jarosław, Barącz nie objął tego urzędu, ale został wysłany do Podkamienia, gdzie w kilka miesięcy po kapitule zmarł przeor, o. Wincenty Bełzowski¹²¹. Na tej samej kapi-

¹¹⁴ *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1878*, Leopoli 1877, s. 12; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1880*, Leopoli 1879, s. 15; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1881*, Leopoli 1880, s. 15; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro anno 1882*, Leopoli 1881, bez paginacji (rękopis); *Schematismus Patrum et Fratrum Sacris Ordinis Praedicatorum Provinciae S. Hyacinthi in Regno Galiciae pro Anno Domini 1883*, Leopoli 1882, s. 11; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1884*, Leopoli 1883, s. 11–12; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] in Regno Galiciae Magnoque Ducatu Cracoviensi pro Anno Domini 1885*, Leopoli 1884, s. 16; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] in Regno Galiciae et Lodomeriae Magnoque Ducatu Cracoviensi pro Anno Domini 1886*, Leopoli 1885, s. 16; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1887*, Leopoli 1886, s. 17. Katalog z 1879 roku nie był mi dostępny.

¹¹⁵ *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1888*, Leopoli 1887, s. 18; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1889*, Leopoli 1888, s. 18; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1890*, Leopoli 1889, s. 19; *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1891*, Leopoli 1890, s. 19; *Catalogus Universi Venerabilis Cleri [...] pro Anno Domini MDCCXCXI*, Leopoli 1891, s. 164.

¹¹⁶ *Schematismus Patrum et Fratrum [...] pro Anno Domini 1892*, Leopoli 1891, s. 22.

¹¹⁷ *Acta Capitulum Provinciae Russiae ab anno 1774 ad a 1825, Provinciae Galiciae Occidentali anno 1804, Provinciae Galiciae Orientalis (Galiciae et Lodomeriae) ab anno 1780 ad a. 1916*, elaboravit R. F. Madura, Kraków [po 1973] [dalej: *ACPGL*].

¹¹⁸ *ACPGL*, s. 389.

¹¹⁹ *ACPGL*, s. 396, 399, 403.

¹²⁰ *ACPGL*, s. 406, 407.

¹²¹ O. Bełzowski również uczestniczył w kapitule w 1855 r. i był jej definitorem. Zmarł na chorobę 27 X 1855 r. we Lwowie. W jego miejsce definitorem został kaznodzieja generalny Czesław Liss (*ACPGL*, s. 409).

tule mowa jest o Barączu jako zakonnym historiografie, już wówczas znanym ze swoich badań historycznych¹²². Kolejna wzmianka o Barączu w aktach kapituły pochodzi z 1863 roku. Obrady odbywały się w klasztorze w Podkamieniu, a przy jego nazwisku podany był już tytuł magistra św. teologii¹²³. O. Fabian Madura, w przypisie powołując się na źródło z Archiwum Generalnego Zakonu Dominikanów w Rzymie, podał, iż tytuł ten o. Sadok otrzymał 17 lipca 1863 roku dzięki staraniom prowincjała Nikodema Glassa, który przez protekcję kardynała Niccolò Clarelliego Parraccianiego, sekretarza kurii rzymskiej oraz prefekta Kongregacji Erygowania Kościołów i Prowizji Konsystorialnych (poprzedniczki Kongregacji Biskupów), uzyskał go od papieża Piusa IX¹²⁴. W Podkamieniu obyla się także kapituła w 1875 roku, jednak w niej Barącz udziału nie brał. Akta z tejże kapituły nazywają go „famosus noster historiographicus”¹²⁵. Barącz jeszcze tylko raz wziął udział w kapitule prowincjalnej. Było to w Podkamieniu w 1887 roku, a więc pięć lat przed śmiercią¹²⁶. Na kolejnej kapitule miał być w 1890 roku we Lwowie, był już jednak bardzo schorowany. W aktach zapisano, że Sadok Barącz i Piotr Sanojca z powodu choroby na tę kapitułę nie przybyli¹²⁷. W protokołach kapitulnych ostatnia wzmianka o Barączu pochodzi już z 1899 roku, a więc siedem lat po jego śmierci. Wymieniony jest wśród tych zmarłych ojców i braci, za których kapituła polecała modlić się współbraciom¹²⁸.

Zachowały się także księgi rad z klasztorów, w których przebywał Sadok Barącz. *Libri consiliorum Provincialis* z tego okresu niestety nie posiadamy¹²⁹. Księgi rad z tego okresu zachowały się tylko dla klasztorów lwowskiego¹³⁰ i żółkiewskiego¹³¹. Pozwalają one poznać sytuację w prowincji i w klasztorach, w których przyszło żyć i pracować naszemu dominikaninowi. I tak na przykład z księgi lwowskiej dowiadujemy się, iż w kwietniu 1839 roku Barącz zobowiązał się do głoszenia kazań świątecznych, a we wrześniu następnego roku został wybrany na radnego klasztoru Bożego Ciała¹³².

¹²² ACPGL, s. 408. Akta z tejże kapituły zostały podpisane przez prowincjała i definitorów, w tym samego Barącz, 23 VI 1855 r.

¹²³ ACPGL, s. 428.

¹²⁴ Archivio Generale dell'Ordine dei Predicatori [dalej: AGOP], IV, 273, s. 182, podaje za: ACPGL, s. 430.

¹²⁵ ACPGL, s. 458.

¹²⁶ ACPGL, s. 493.

¹²⁷ ACPGL, s. 501.

¹²⁸ ACPGL, s. 524.

¹²⁹ Najstarsze rozpoczynają się w 1897 roku, a więc 5 lat po jego śmierci.

¹³⁰ ADK, Lw 5, *Liber Consiliorum Conventus Generalis Leopoliensis SS-mi Corporis X-sti Ordinis Praedicatorum Provinciae Russiae S. Hyacinthi Inchoatus Anno Domini 1768 Die 22 Febr. Sub Prioratu Eximii Admodum Reverendi P.S.T. Magistri Patris Dominici Siekierzyński Prioris Ejusdem Conventus Dignissimi* (dotyczy lat 1768–1925).

¹³¹ ADK, Ż 24, *Liber consiliorum Conventus Żółkiewiensis Ord. Praed. ab anno 1843 ad 1883 et 1888–1904*.

¹³² ADK, Lw 5, *Liber Consiliorum Conventus Generalis Leopoliensis...*, s. 246, 249.

W dokumentach innych jednostek archiwalnych należących do zespołu Urzędu Prowincjalnego Prowincji Galicji i Lodomerii (Pg) są o Barączu jedynie niewielkie wzmianki. Należy tu wspomnieć przede wszystkim rękopisy: nr 12, składający się z kopiariuszy akt dominikańskiej kurii prowincjalnej we Lwowie¹³³, nr 22, czyli akta kandydatów do zakonu św. Dominika w Galicji¹³⁴ i nr 25, w którym znajdują się spisy zakonników i związane z nimi akta z lat 1783–1925¹³⁵. Dalsza kwerenda w dominikańskim archiwum może przynieść jeszcze dodatkowe informacje o życiu zakonnym Sadoka Barącz. Jego osoba w źródła tych przewija się jednak sporadycznie¹³⁶.

W nekrologu po zmarłym dominikanie, zamieszczonym w „Gazecie Warszawskiej” czytamy, że zachowała się po nim „obfita a ciekawa korespondencja”¹³⁷. Sam Barącz w wielokrotnie cytowanej autobiografii podaje, że napisał „listów do literatów około 800”¹³⁸. Poszukiwania tych listów do łatwych nie należą, gdyż już po wstępnej kwerendzie widzimy, jak są one rozrzucone po różnych archiwach i bibliotekach w Polsce i na Ukrainie. Szczególnie cenne zbiory znajdujemy w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu i Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie, która powstała na bazie wcześniejszego lwowskiego Ossolineum. To właśnie lwowskie Ossolineum było główną skarbnicą rękopisów i korespondencji dominikanina, zanim w 1946 roku doszło do rozdzielenia zbiorów ossolińskich¹³⁹.

¹³³ ADK, Pg 12, *Kopiariusz akt, wystawianych przez Urząd Prowincjalny Galicji z lat 1849–1850 i 1857*.

¹³⁴ ADK, Pg 22, *Akta kandydatów do Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Galicyjskiej, 1812–1926*.

¹³⁵ ADK, Pg 25, *Spisy zakonników i związane z nimi akta, 1783–1925*.

¹³⁶ Warto przejrzeć następujące sygnatury: Pg 1, *Index Actorum Officii Provincialatus PP. Ordinis Praedicatorum Provinciae S. Hiacinthi in regno Galiciae, 1831–1867*; Pg 13, *Protocolla gestionum (Geschäfts Protocollen:) Officii Provincialatus Ord. Praedicatorum in Galicia ab Anno 1836 ad Annum 1857 ad ultimum Martii*; Pg 14: *Gestions — Protocoll des Dominikaner Ordens — Provincialats vom 1-ten April 1857 und Post Journal zum 28 XII 1864*; Pg 15, *Protokół spraw zakonnych Prowincyi ś. Jacka w Galicyi Ojców Dominikanów, 1865–1875*; Pg 16, *Protokół czynności Urzędu Prowincjalnego Prowincji Galicyjskiej OP. z lat 1876–1883 oraz z lat 1886–1888*; Pg 17, *Protokół czynności w czasów prowincjalstwa o. Stanisława Nowakowskiego OP, 1885*; Pg 18, *Protokół czynności Prowincjalatu Zakonu Kaznodziejskiego we Lwowie od r. 1890 do 1923*; Pg 21, *Akta kandydatów do Zakonu Kaznodziejskiego Prowincji Galicyjskiej, 1812–1926*; Pg 24, *Akta dotyczące Studiów w Prowincji Galicyjskiej OP. 1814–1875*; Pg 39, *Sprawy Klasztoru OO. Dominikanów w Tyśmienicy*; Pg 99: *Korespondencja o. Prowincjała Prowincji Galicji i Lodomerii z Konsystorzem Lwowskim, 1813–1921*; Pg 109, *Akta wizytacji Prowincji Galicji i Lodomerii O. P. prze kardynała Fryderyka, arcybiskupa praskiego, 1855–1856*.

¹³⁷ Ś. p. ks. Sadok Barącz („Gazeta Warszawska”).

¹³⁸ *Krótki autobiografia X. Sadoka Barącz, s. 71*.

¹³⁹ Zob. A. Fastnacht, M. Matwiejów, *Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w: Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniackiej, Warszawa 2003, s. 485–513; Informator o polonikach w zbiorach rękopiśmiennych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, 1, Zbiory*

Korespondencja kierowana do o. Barącza zachowała się m.in. w zbiorach wrocławskiego Ossolineum. Składa się z sześciu tomów listów różnych osób, które pisały do niego w latach 1853–1879¹⁴⁰. On sam uporządkował je, oprawił w księgi i w 1880 roku przekazał do Ossolineum we Lwowie. Sporządził też ich inwentarz¹⁴¹. Zachowało się 636 listów od 169 osób¹⁴². To właśnie o nich myślał

Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zinwentaryzowane przed 1945 r., oprac. M. Matwijów, E. Ostromęcka, Wrocław 2010.

¹⁴⁰ B. Ossol., 2756/II, *Korespondencja ks. Sadoka Barącza. Listy od różnych osób z lat 1852–1879*, t. 1–2 (mikrofilm: 1637); 2757/II: *Korespondencja ks. Sadoka Barącza. Listy od różnych osób z lat 1853–1879*, t. 1 (mikrofilm: 1639), t. 2 (mikrofilm: 1640); 2758/II: *Korespondencja ks. Sadoka Barącza. Listy od różnych osób z lat 1855–1879 i b. d.*, t. 1 (mikrofilm: 1638), t. 2 (mikrofilm: 1664).

¹⁴¹ B. Ossol., 2758/II, t. 2, s. 551–554.

¹⁴² Z Sadokiem Barączem korespondowali: lekarz Grzegorz Abgarowicz (3 listy), uczony arcybiskup ormiański Gabriel Ajwazowski (1 list), August Balogh z Węgier (1), wydawca lwowski Adam Dominik Bartoszewicz (9), numizmatyk i bibliograf Władysław Bartyński (5), poeta Wiktor Baworowski (1), „nieznajomy” Józef Bem (1, zapewne generał), numizmatyk Karol Beyer (2), żołnierz, inżynier i publicysta Tadeusz Bieliński (3), historyk i kustosz Ossolineum we Lwowie, August Bielowski (35) oraz jego córka Wanda (1), baronowie Krzysztof i Mieczysław Błażowscy (6), Teodor Blotnicki (4), ziemianin pochodzenia ormiańskiego Robert Bogdanowicz (6), proboszcz obrządku łacińskiego z Oleska ks. Tomasz Bogucki (3), francuski dominikanin Thomas Bonnet (2), dziekan obrządku łacińskiego z Rohatynia, ks. Jan Brulikowski (1), dziekan ormiańskokatolicki ze Śniatynia, ks. Dawid Dawidowicz (3), wydawca kazań i katecheta gimnazjalny obrządku łacińskiego w Stanisławowie, ks. Tomasz Dąbrowski (2), gramatyk Jan Nepomucen Deszkiewicz (1), proboszcz parafii Kochawina obrządku łacińskiego i autor jej dzieł, ks. Władysław Drozdowski (1), publicysta Waclaw Dunder (1), hrabina Alfonsyna z Miączyńskich Dzieduszycka (1), historyk Maurycy Dzieduszycki (3), doktor medycyny Herman Ehrenreich (1), bibliograf Karol Estreicher (2), włoski bernardyn i wydawca dzieł św. Bonawentury, o. Fidelis a Fanna (1), księgarz krakowski, Daniel Edward Friedlein (3), literat i pracownik Ossolineum, Ksawery Godebski (35), dominikanin Jędrzej Górniewicz (19), krakowski księgarz i historyk Ambroży Grabowski (4), proboszcz obrządku łacińskiego w Tuligłowach, ks. Wincenty Grzegorz (1), członkowie zamożnej rodziny bankierskiej z Brodów, Aleksandra z Kownackich i jej syn Alfred Hausnerowie (1), historyk Ignacy Hercok, bazylianin, o. Modest Hnatowicz (5), infulat z Przemyśla obrządku łacińskiego, ks. Józef Hoppe, literat Konstanty Hoszowski (2), tajny radca, senator i literat, Romuald Hube (2), bliżej nieznan Hubert z Warszawy (1), kanonik ormiańskokatolicki ze Stanisławowa, a późniejszy arcybiskup lwowski, Izaak Isakowicz (6), księgarz i wydawca lwowski, Kajetan Jabłoński (18), malarz Mariusz Jabłoński (1), sędzia apelacyjny w Warszawie, Jaroszewski (2), proboszcz obrządku łacińskiego w Ołyce, ks. Paweł Jastrzębski (3), dr Antoni Korzkowski (2 po niemiecku), ormiańskokatolicki kanonik we Lwowie, ks. Kajetan Kajetanowicz (2), ks. Jan Kaliniewicz z Jazłowca (9), pisarz i archiwista Ossolineum, Julian Kamiński (3), historyk i publicysta i bibliotekarz z Poznania, Klemens Kantecki (4), Rajmund Kapela (1), Franciszek Klimkiewicz z gimnazjum żeńskiego w Tarnowie (10), dramaturg Bronisław Komorowski (1), dominikanin Piotr Korotkiewicz (1), historyk, ks. Jan Korytkowski z Wielkiego Księstwa Poznańskiego (1), pisarz i dramaturg Józef Korzeniowski (1), bazylianin lwowski Michał Kossak (1), ks. Jan Kozłowski (1), polityk i dyrektor teatru krakowskiego, Stanisław Koźmian (2), pisarz Józef Ignacy Kraszewski (7), historyk Stanisław Krzyżanowski z guberni kijowskiej (9), historyk Ludwik Kubala (1), Stefan Kuczyński z Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (2), pedagog i historyk literatury Adam Kuliczowski (2), numizmatyk F. S. Kupido (3), publicysta lwowski Jan Lam (1), członkowie arystokratycznej rodziny polskiej z Galicji: Antoni Ledóchowski (12), Antoni Ledóchowski (5), Ignacy Ledóchowski (3) i Józef Ledóchowski (4), ks. Florentyn Lickendorff (10), literat Tymoteusz

Barącz, gdy pisał w swojej autobiografii: „zrobiłem kopię listów od literatów w dużej księdze”¹⁴³. Większość listów dotyczy pożyczania przez Barączę książek

Lipiński (3), profesor historii Uniwersytetu Lwowskiego, Ksawery Lisie (1), profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Józef Lępkowski (2), literat i malarz Felicjan Łobeski (1), ksiądz (potem biskup tarnowski) Ignacy Łobos (1), archeolog i historyk Józef Łoziński (1), prowincjał bazylianów Modest Maciejewski (3), Józef Mayer (2), dominikanin Maksymilian Małopolski (1), literat i duszpasterz polski w Wiedniu, Konstanty Maniewski (3), ks. Edward Mankiewicz (1), kanonik Kapituły Metropolitarnej obrządku łacińskiego we Lwowie, a zarazem uczeń Barączę, ks. Andrzej Mazurak (1), Michał Mesrabian Miansariani (1 list po rosyjsku), hrabina Klementyna z Potockich Miączyńska (3), Domicjan Mieczkowski (9 listów i 12 pism), pleban ormiańskokatolicki w Czerniowcach, ks. Fabian Mitulski (8), Maria Morawska (1), ksiądz (potem arcybiskup lwowski obrządku łacińskiego) Seweryn Morawski (11), ks. Stanisław Morgenstern (2), ormiańskokatolicki proboszcz w Tyśmienicy, ks. Grzegorz Moszoro (2), historyk krakowski Józef Muczkowski (1), Jakub Nowakowski (1), proboszcz z Żółkwi obrządku łacińskiego, ks. Józef Nowakowski (3), redaktor czasopisma „Dzwonek”, Stanisław Nowiński (5), proboszcz w Tyczynie, kanonik Leopold Olcynger (1), warszawski wydawca *Encyklopedii Powszechnej* Samuel Orgelbrand (2), Ludwik Orzechowski (1), emigrant polityczny Tadeusz Oksza Orzechowski (1), Józef Osiecki (1), członkowie hrabiowskiej rodziny Ostrowskich, Stanisław (17) oraz Helena i Maria Laura (po 1), Jędrzej Panek (1), Franciszek Pawłowski (1), dominikanin i przeor w Jarosławiu, Donat Piątkowski (1), historyk i ksiądz grekokatolicki Anton Petruszewicz (1), drukarz Wawrzyniec Pisz (1), hrabia Włodzimierz Stanisław Plater (6), wydawca Benedykt Płoszczański (3), dominikanin i przeor krakowski, Wincenty Podlewski (1), wikariusz metropolitarnej obrządku łacińskiego we Lwowie, ks. Edward Podlewski (1), Julian Podgórski (1), literat i profesor geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wincenty Pol (2), historyk, ks. Ignacy Polkowski (5), Mieczysław Potocki (1), hrabia Stanisław Potocki (1), działacz społeczny i publicysta z Wielkopolski, ks. Aleksy Prusinowski (3), historyk, hrabia Aleksander Przezdziecki (3), bibliograf i pracownik Ossolineum, Stanisław Przyłęcki (5), biskup tarnowski Józef Pukalski (1), biograf Kopernika, Jan Radwański (1), heraldyk i archeolog Zygmunt Luba Radziwiński (3), Grzegorz Razumowski (1), hrabina Jadwiga Rozwadowska (1), kolega ze studiów, Jan Rusin (1), bazylianin Klemens Sarnicki (2), pedagog i dziennikarz Mateusz Sartyńni (4), poseł na Sejm Krajowy galicyjski i proboszcz w Tłomaczu, Franciszek Sawa (1), teolog i polityk z Krakowa, ks. Jan Schindler (1), Wilhelm Schmidt (17), kolekcjoner i dokumentalista Galicji, Antoni Schneider (29), bernardyn krakowski Modest Ścieszka (1), pedagog Hipolit Sereżyński (2), bibliista, ks. Walerian Serwatowski (2), Konstanty Skoczylas (1), Michał Słomka (1), działacz polityczny i narodowy Wincenty Smagłowski (1), organizator pielgrzymek do Rzymu, ks. Wincenty Smoczyński (2), Jan Sokalski (1), Leon Solecki (1), Andrzej Soltysik (1), bibliograf i bibliofil Antoni Sozański (2), Józef Spittal (5), hrabia Aleksander Stadnicki (4), hrabia Edmund Starzeński (1), Stowarzyszenie Polskie „Siła” (3), ziemianin i literat Julian Strutyński (1), badacz Galicji Hipolit Stupniński (1), ks. Jan Stupnicki (6), kanonik i redaktor z Piotrkowa, Józef Szelewski (1), dominikanin Ignacy Szeliga (1), Marian Szymonowicz (1), ks. Józef Tarchała z Myślenic (1), hrabia Jan Tarnowski z Dzikowa (1), hrabia Stanisław Tarnowski (1), farmaceuta lwowski pochodzenia ormiańskiego, Teodor Torosiewicz (1), proboszcz parafii grekokatolickiej w Ponikowicy Małej koło Podkamina, ks. Stefan Turczyński (6), literat Franciszek Waligórski (6), historyk warszawski Aleksander Wejnert (1), Adam Wesołowski (7), dziennikarz i polityk polski ze Lwowa, Karol Widman (1), Walery Wielogórski (1), arcybiskup lwowski obrządku łacińskiego Ksawery Wierchlejski (1), kapelan arcybiskupa lwowskiego Franciszka Pischteka, ks. Józef Wierchowski (1), Michał Wiktorowicz (5), Karol Wild (9), Władysław Wiślocki z Ossolineum (9), Stefan Wiśniewski (1), Karol Wolfarth (14), Jan Woliński (2), o. Zygmunt Wołek z klasztoru augustianów krakowskich (1), pisarz Jan Zachariasiewicz (3) i działacz Centralnej Rady Narodowej we Lwowie (1848) Roman Zubrzycki (1).

¹⁴³ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączę*, s. 71.

z Ossolineum, część nadawców prosiła go o porady bądź jakieś sugestie, a czasami po prostu dziękowała za przesłane książki. Już z tego widzimy zasięg oddziaływania uczonego zakonnika na naukę historyczną w Galicji i poza jej granicami. Ponadto korespondencja świadczy o szacunku i uznaniu, jakim cieszył się on u historyków. Dominikanin, o. Piotr Korotkiewicz w liście z 19 października 1868 roku w imieniu o. Gaetano Lo-Cicero prosi Barącza o zredagowanie po łacinie wykazu przywilejów, jakie w ciągu swoich dziejów otrzymywali dominikanie na ziemiach polskich (jak np. prawo noszenia czerwonych pasów przy habicie). Materiał ten miał być wykorzystany w „Compendium privilegiorum hujuslibet Provinciae Ordinis nostri”¹⁴⁴. I rzeczywiście o. Sadok taki wykaz przygotował, obecnie znajduje się on w zbiorach Archiwum Generalnego Zakonu św. Dominika¹⁴⁵. Literat Józef Korzeniowski napisał dosyć długi list, w którym na prośbę Barącza wspominał swoje młode lata w rodzinnych Brodach i swoją edukację w tamtejszej szkole, mieszczącej się wówczas w poddominikańskich murach¹⁴⁶. List ten Barącz opublikował w monografii Brodów¹⁴⁷. Z kolei Franciszka Klimkiewicz, która była prawdopodobnie kierowniczką żeńskiego gimnazjum w Tarnowie, przesyłała w listach do Barącza swoje wiersze.

Część zachowanych listów dotyczy zagadnień ormiańskich. Widać z nich, jakim autorytetem cieszył się on jako badacz tej nacji w Polsce. Pleban ormiańskokatolicki z Czerniowiec, ks. Florian Mitulski, pisząc o upadku narodowości ormiańskiej, której przedstawiciele polscy nie dbają o naukę języka ormiańskiego i historii Ormian, szczególne zasługi w odradzaniu się tej grupy widział w publikacjach dominikańskiego uczonego. „Dotychczas — pisał 16 maja 1857 roku — o ile tylko za staraniem Wielm[oznego] Księdza przez wydanie niektórych dzieł dotyczących się Ormian odświeżyły przypomnienie tego niegdyś wielkiego narodu, za co wdzięczność całego narodu słusznie przynależy się Jegomości Dobrodziejowi”. Na końcu prosi dominikanina o opinię odnośnie jego książki o Ormianach na Bukowinie¹⁴⁸.

Barącz był często zapraszany przez różnych wydawców do współpracy w różnych projektach wydawniczych. Samuel Orgelbrand z Warszawy 4 września 1856 roku proponował mu udział w tworzeniu *Encyklopedii Powszechnej*. „Oczekując rychłej na mój koszt odpowiedzi — pisał — upraszam W[ielebnego] Pana jeszcze, aby w każdym różne materiały do biografii swojej przesłać

¹⁴⁴ B. Ossol., 2756/II, t. 2, s. 631.

¹⁴⁵ AGOP, XIII.86160, *Prov. Galitiae compendium privilegiorum* (mikrofilm w ADK, M. 88).

¹⁴⁶ B. Ossol. 2756/II, t. 2, s. 647–666. List pisany z Warszawy, 24 kwietnia 1860 roku.

¹⁴⁷ S. Barącz, *Wolne miasto handlowe Brody*, Lwów, 1865, s. 130–139.

¹⁴⁸ B. Ossol., 2757/II, t. 2, s. 123. W tym mniej więcej czasie rozdiła się dyskusja nad obrzędkiem i tożsamością Ormian w Galicji; niektórzy z jej uczestników uważali, że już nastąpiło ich zlanie się z Polakami, inni wyrazili odrębności. Piśmiennictwo Sadoka Barącza miało wpływ na tę debatę. Por. uwagi K. Stopki, *Ormianie polscy w Galicji przed czasami arcybiskupa Teodorowicza: dyskusja na temat tożsamości*, w: *III Dni Kultury Ormiańskiej w Gliwicach. Materiały informacyjne*, Gliwice 2008, s. 19.

mi zechciał¹⁴⁹, a w liście z 18 września rozszerzył swą propozycję: „Redakcja tego dzieła ma zaszczyt upraszać o łaskawe wypracowania biografii znakomitych mężów Zakonu Kaznodziejskiego, jako też z rodu Ormian Polskich, którzy się odznaczyli w literaturze albo dziejach, niemniej monografię miast Podkamienia, Stanisławowa, Tyśmienicy, Żółkwi i innych, do których znajdą się materiały pod ręką. Artykuły spod liter B i C pożądanę są przed wszystkimi innymi¹⁵⁰. Ks. Edward Podlewski ze Lwowa w liście z 15 listopada 1870 roku zapraszał Barączę do współpracy autorskiej przy „Przeglądzie Lwowskim¹⁵¹. Z listów tych dowiadujemy się także co nieco o problemach związanych z wydawaniem książek Barączę. Na przykład prace o Stanisławowie i Brodach wydał Benedykt Płoszczański, który również podjął się ich korekty¹⁵². Badacz dziejów szkolnictwa gimnazjalnego w Stanisławowie, ks. Tomasz Dąbrowski, korespondował z Barączem, prosząc o pomoc w wyjaśnieniu pewnych kwestii dotyczących się jezuickiego kolegium¹⁵³.

Sporo kontaktów posiadał o. Barącz wśród arystokratów polskich. Często służył im radą w kwestiach historycznych. Na prośbę Ledóchowskich opracował dzieje ich rodu¹⁵⁴. Hrabia Stanisław Potocki w liście z 25 grudnia 1859 roku, po śmierci swojego bibliotekarza Antoniego Strzeleckiego, zapraszał Barączę do Wilanowa¹⁵⁵. „Hrabia Potocki chciał mię wydobyć z klasztoru — czytamy w autobiografii — ofiarując mi świetną posadę bibliotekarza w Wilanowie i kapelana domowego. Podziękowałem mu za to, chcąc wytrwać do końca w zakonie¹⁵⁶.

Trudniej jest dotrzeć do listów, które pisał sam Barącz, gdyż uległy one rozproszeniu i trzeba ich szukać nie tylko w bibliotekach i archiwach miast dawnej Galicji. Na razie udało się ustalić miejsce przechowywania tylko niewielkiej ich części. Zachowały się między innymi w zbiorach korespondencji dwóch pracowników Ossolineum we Lwowie, Augusta Bielowskiego¹⁵⁷ i Ksawerego Godebskiego¹⁵⁸. W Bibliotece Jagiellońskiej przechowywane są listy pisane do Józefa

¹⁴⁹ B. Ossol., 2757II, t. 2, s. 346.

¹⁵⁰ B. Ossol., 2757II, t. 2, s. 349.

¹⁵¹ B. Ossol., 2758II, t. 1, s. 27–28.

¹⁵² B. Ossol., 2758II, t. 1, s. 1–19.

¹⁵³ B. Ossol., 2756II, t. 1, s. 539–540.

¹⁵⁴ Por. S. Barącz, *Pamiętnik szlachetnego Ledochowskich domu*, Lwów 1879; por. B. Ossol., 2757II, t. 1, s. 50–296.

¹⁵⁵ B. Ossol., 2758II, t. 1, s. 81–84.

¹⁵⁶ *Krótką autobiografią X. Sadoka Barączę*, s. 71.

¹⁵⁷ B. Ossol., 2432II, *Korespondencja Augusta Bielowskiego. Listy od różnych osób z lat 1842–1876*. Dostępne w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej (www.dbc.wroc.pl).

¹⁵⁸ B. Ossol., 6260II, *Papiery i korespondencja Ksawerego Godebskiego kustosa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie z lat 1860–1899*. Dostępne w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej (www.dbc.wroc.pl).

Muczkowski¹⁵⁹, Romualda Hubego¹⁶⁰, Augusta Bielowskiego¹⁶¹, Karola Szajnochy¹⁶² oraz Żegoty Paulego¹⁶³. W zbiorze korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego zachowało się aż 12 listów Barącza z lat 1852, 1855, 1856 i 1859–1861¹⁶⁴. Z autografów Biblioteki Jagiellońskiej wydany został ciekawy list o. Barącza do Karola Szajnochy, w którym dzielił się z tym historykiem lwowskim swymi doświadczeniami w zakresie kwerendy w źródłach archiwalnych odnoszących się do najstarszych dziejów Lwowa, a poznanych przez niego przy poszukiwaniach wzmianek o Ormianach¹⁶⁵. Jeszcze jeden list Barącza do nieznaney osoby znajduje się w Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk¹⁶⁶. Nieco listów trafiło do zbiorów prywatnych, które przechowuje Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy¹⁶⁷ im. Wasyla Stefanyka. Są to listy do Antoniego Schneidra, krajoznawcy-amatora, autora *Encyklopedii Galicji*, z 1866 roku¹⁶⁸, do Aleksandra Stadnickiego¹⁶⁹, kilka do nieznanych osób¹⁷⁰, jeden list do Antona Petruszewicza, duchownego greckokatolickiego ze Lwowa, ruskiego polityka i historyka, w którym Barącz pisał, iż zasługi zakonu bazylianów skłoniły go do zajęcia się badaniem jego historii¹⁷¹. W zbiorach Dzieduszyckich znajdujemy listy do Jana Dobrzańskiego, redaktora „Dziennika Literackiego” (pisany w Tyśmienicy w 1847 roku)¹⁷²; do historyka Karola Szajnochy, wraz

¹⁵⁹ B. Jag., 4175, *Listy do Józefa Muczowskiego* (mikrofilm: P-539/3). List z 1853 roku.

¹⁶⁰ B. Jag., 5007/1, *Korespondencja ś. p. Romualda Hubego* (mikrofilm: P-527/1). List z 1853 roku.

¹⁶¹ B. Jag., 7881 IV, *Fragment korespondencji Augusta Bielowskiego z lat 1855–1869 oraz listy różnych autorów do różnych adresatów z lat 1832–1869*, k. 2–3. List Barącza z 1862 roku.

¹⁶² B. Jag., 7821 IV, *Zbiorek autografów przesłanych Konstantemu Podwysockiemu przez Karola Szajnochę*, k. 5–6. Barącz pisał do niego w 1856 roku.

¹⁶³ B. Jag., 5755, *Korespondencje moje własne i literackie*, t. 1, k. 17.

¹⁶⁴ B. Jag., 6461 IV, *Korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego*, t. 2. Por. K. Bartoszewicz, *Korespondencja J. I. Kraszewskiego*, „Przegląd Literacki” 3, 1898, 3, s. 4–7; *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, zestawiał A. Bar, Kraków–Warszawa 1929, s. 19.

¹⁶⁵ *Korespondencja Karola Szajnochy*, wyd. H. Barycz, Wrocław 1959, 2, s. 36–37.

¹⁶⁶ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie [dalej: B. PAU-PAN], 7075, *Listy różnych osób do różnych osób z lat 1865–1942*.

¹⁶⁷ *Особисті архівні фонди Відділу Рукописів. Анотований покажчик*, укл. П. Баб'як, О. Дзьобан, С. Домбравська, М. Трегуб, Львів 1995. Niektóre z nich są dostępne w postaci zdigitalizowanej w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu (w nawiasie będą podawał ich sygnaturę i numer kopii).

¹⁶⁸ ЛННБУ, f. 144, op. 6, spr. 28, *Korespondencja Antoniego Schneidra* (DE-13655); por. *Особисті архівні фонди...*, s. 222.

¹⁶⁹ ЛННБУ, f. 5, op. 1, spr. 2413, *Materiały Aleksandra Stadnickiego dotyczące dziejów Rusi Czerwonej*, k. 28r–31v (DE-978); por. *Informator o polonikach...*, 1, s. 69.

¹⁷⁰ ЛННБУ, f. 76, op. 1, spr. 17, *List Sadoka Barącza do NN, 1870 r.* (DE-13827); ЛННБУ, f. 5, op. 2, spr. 2736 (DE-10984); f. 45, op. 2, spr. 13 (DE-12511), spr. 14 (DE-12512); f. 76, op. 2, spr. 17 (DE-13827).

¹⁷¹ ЛННБУ, f. 77, op. 4, spr. 67; por. *Особисті архівні фонди...*, s. 161.

¹⁷² ЛННБУ, f. 45, op. 2, spr. 13 (DE-12511).

z rękopisem *Pamiętników dziejów polskich*¹⁷³, oraz do arystokratycznego kolekcjonera i erudyty, Włodzimierza Dzieduszyckiego (starszego) z 1866 roku¹⁷⁴. Archiwum własne Ossolineum (przechowywane we Lwowie w Bibliotece im. W. Stefanyka) ilustruje kontakty o. Barącza z tą instytucją. Znajdujemy tam rachunki Ossolineum z wydatków na rzecz Barącza¹⁷⁵, korespondencję związaną z przekazywaniem przez niego swych dzieł do księgozbioru tej instytucji¹⁷⁶, oraz kilka jego listów do dyrekcji z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX wieku, w sprawach wypożyczeń książek do Podkamilnia¹⁷⁷.

W korespondencji z księgarzami i antykwariuszami o. Barącz jawi się jako kolekcjoner dyplomów i numizmatów. Prawdopodobnie posiadał ich dużą ilość, zamawiał je u lwowskich i krakowskich księgarzy, ale także dokonywał sprzedaży i wymiany. Władysław Bartynowski, numizmatyk i archeolog z Krakowa, zamawiał u niego zarówno książki, jak i monety i medale. Pod koniec czerwca 1874 roku prosił go o kilka monet wybitych z okazji koronacji obrazu Matki Bożej Podkamilniańskiej z 1727 roku. Z innego listu Bartynowskiego dowiadujemy się, iż zakonnik zamówił u niego 39 monet, za które zapłacił 32 floreny i 55 groszy¹⁷⁸. W lutym 1875 roku zamówił kolejnych 66 monet¹⁷⁹. W podobnych sprawach korespondował z Danielem Edwardem Friedleinem, księgarzem i kolekcjonerem krakowskim¹⁸⁰. Karol Beyer, zbieracz warszawski i fotograf prosił o. Barącza o dyplom z pieczęciami¹⁸¹, a krakowski antykwariusz, Ambroży Grabowski, wymienił się z nim dwoma dyplomami i autografami¹⁸². Widzimy tu zatem wielkiego pasjonata i kolekcjonera. Włodzimierzowi Dzieduszyckiemu w liście z 23 czerw-

¹⁷³ ЛННБУ, ф. 45, оп. 2, spr. 14 (DE-12512).

¹⁷⁴ ЛННБУ, ф. 45, оп. 4, spr. 327.

¹⁷⁵ ЛННБУ, ф. 54, оп. 1, spr. 62, k. 554–556 (DE-4420).

¹⁷⁶ Na przykład, do listu pisanego z Żółkwi w 1845 roku do ówczesnego dyrektora Adama Kłodzińskiego załączył o. Barącz swe *Acta diversa*, pytając: „nie wiem tylko, czyli Biblioteka przyjmie te gałgany”. Por. I. Lewandowska-Jaraczewska, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich za dyrekcji Adama Kłodzińskiego 1839–1849*, Wrocław 1980, s. 91.

¹⁷⁷ ЛННБУ, ф. 54, оп. 1, spr. 62, k. 446, 557, 629, 647, 676, 712, 802, 859, 890, 942, 967, 993, 1028, 1046, 1095, 1115, 1159, 1338; cnp. 63, k. 59, 235. Każda taka prośba podlegała uważnemu rozpatrzeniu przez kierownictwo biblioteki. Na przykład list z 1873 roku dotyczący „wypożyczenia wszystkich rodzajów zbiorów, zreferował pisemnie, po lewej stronie karty, sekretarz [Marceli] Twardowski, po prawej zaś wyraził opinię pozytywną [Kazimierz] Krasicki, nizej swą zgodę [August] Bielowski, u dołu z formułą «czytałem» podpisał się kustosz [Władysław] Wislocki” (K. Korzon, *Wojciech Kętrzyński 1838–1918. Zarys biograficzny*, Wrocław 1993, s. 119). Był to przywilej, gdyż zazwyczaj za wypożyczenie na krótki okres jednego dzieła żądano kaucji pieniężnej.

¹⁷⁸ Zamówione przez Barącza monety pochodziły z czasów: Kazimierza Wielkiego (2), Władysława Jagiełły (1), Kazimierza Jagiellończyka (3), Zygmunta Augusta (1), Stefana Batorego (7), Zygmunta III Wazy (9), Jana Kazimierza (3), Jana III Sobieskiego (2), Augusta II Wettina (1), Augusta III Wettina (2), Stanisława Augusta Poniatowskiego (4). Por. B. Ossol., 2756/II, t. 1, s. 101–104

¹⁷⁹ B. Ossol., 2756/II, t. 1, s. 91–116.

¹⁸⁰ B. Ossol., 2756/II, t. 1, s. 607–614.

¹⁸¹ B. Ossol., 2756/II, t. 1, s. 165–177.

¹⁸² B. Ossol., 2756/II, t. 2, s. 113–137.

ca 1866 roku chwalił się: „Od kilku lat zbieram monety polskie znowu, w którym to zbiorze znacznie postąpiłem, gdyż liczba onych sięga już do dwóch tysięcy”¹⁸³. W nekrologu w „Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych” Antoni Ryszard pisze, że o. Sadok od 1889 roku należał do Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie, będąc jego czynnym członkiem. Według tego autora dominikaninowi udało się uzbierać 1207 sztuk monet i medali, które następnie „złożył na ręce adwokata Wilhelma Ornsteina w Brodach w celu spieniężenia go na rzecz Bursy brodzkiej”¹⁸⁴.

W Bibliotece Czartoryskich w Krakowie przechowywany jest odpis listu o. Barącza do dyrektora Biblioteki Polskiej w Paryżu, Lubomira Gadona¹⁸⁵ i odpowiedź tegoż, zawierająca podziękowanie za przesłanie książek dla Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu i pochwałę za podjęcie się pisania prac o bazylianach. „Zbyt mało jeszcze opracowana historja zasłużonego Zakonu OO. Bazylianów, praca więc, którą się obecnie Przew[ielebny] Ojciec zajmujesz, przyniesie prawdziwy pożytek”.

Korespondencja o. Barącza w znikomym stopniu jest znana historiografii. Kazimierz Dziwik w artykule omawiającym działalność naukową i kolekcjonerską Stanisława Krzyżanowskiego przytacza list z 1 kwietnia 1863 roku, w którym Krzyżanowski zwracał się do Barącza jako znawcy języka ormiańskiego: „poznawszy z dzieł Jego biegłość w tem języku ośmielam się przesłać Przewielebnemu Ojcu ten wyraz w odpisie z najpokorniejszą prośbą przetłumaczenia tego wyrazu [...]”¹⁸⁶. Prosił go też o informacje na temat Szymona Okolskiego, dominikanina z XVII wieku. Józef Szocki, badacz księgozbiorów polskich w Galicji, wykorzystał list Wiktora Baworowskiego¹⁸⁷. Zbigniew Fras cytuje list o. Barącza do Augusta Bielowskiego, zawierający opinię o Aleksandrze Duninie Borkowskim, autorze *Parafiańszczyzny*, satyry na elitę Galicji, która wywołała ogromny skandal: „Gdyby był chudeusz jakie owe słowa prawdy napisał, nie byłby im tyle

¹⁸³ ЛННБУ, f. 45, op. 4, spr. 327, k. 1.

¹⁸⁴ A. Ryszard, *Książdz Sadok Barącz...*, kol. 316. Przy okazji warto zaznaczyć, że o monetach i medalach pisał także w niektórych swoich pracach. W jednej zamieścił rozporządzenia Zygmunta III Wazy i Jana Kazimierza dotyczące polskich mennic i monet (por. S. Barącz, *Pamiętnik dziejów Polskich. Z aktów urzędowych Lwowskich i z rękopismów*, Lwów 1855, s. 36, 39, 40, 43, 44, 80), w innej — wymienił liczne medale bite z okazji koronacji obrazów (idem, *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891, passim), a jeszcze w innym miejscu opisał trzy medale Matki Bożej z Góry Różańcowej (B. V. Maria in Monte Rosar. Ord. Praed.) w Podkamieniu (idem, „Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny” 1881, s. 212).

¹⁸⁵ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 7356, brulion listów Lubomira Gadona, bez paginacji (list nie zawiera daty).

¹⁸⁶ B. Ossol., 2756/II, t. 2, s. 735; K. Dziwik, *Działalność naukowa i kolekcjonerska Stanisława Filipa Krzyżanowskiego (1841–1881)*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 14, 1968, s. 65–92.

¹⁸⁷ J. Szocki, *Księgozbiór Wiktora Baworowskiego — lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki*, [w:] Lwów — miasto, społeczeństwo, kultura. *Studia z dziejów miasta*, t. 2, red. K. Karolczak, Kraków 1998, s. 477.

dokuczył. Ale to Krobie uderzył z Bata¹⁸⁸. Jan Staszel wspomina o korespondencji Barącza z Włodzimierzem Stanisławem Broel-Platerem znajdującej się obecnie we wrocławskim Ossolineum¹⁸⁹. Spośród ukraińskich badaczy, Jarosław Daszkiewicz powoływał się na cytowany już list Barącza do Antoniego Petruszewicza¹⁹⁰.

Kwerenda w różnych bibliotekach Krakowa, Wrocławia i Lwowa pozwoliła zlokalizować wiele rękopisów prac i notatek o. Barącza. W Bibliotece Jagiellońskiej znajdują się: katalog ojców i braci Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce, napisany w 1885 roku¹⁹¹ i biografia o. Kasjana Sakowicza z 1882 roku¹⁹². Biblioteka PAN i PAU posiada opracowanie *Wikariat kudacki, Wspomnienia biograficzne*¹⁹³, kolejny katalog dominikanów¹⁹⁴, przetłumaczony przez Barącza *Pamiętnik ks. Aleksandra Berhofa z lat 1658–1725*¹⁹⁵ oraz notatka sporządzona na liście Kazimierza Wielogłowskiego do Władysława Hłowieckiego z 1719 roku¹⁹⁶. Przy okazji warto zaznaczyć, iż w materiałach Michała Frąckiewicza do słownika biograficznego znajdują się informacje odnośnie biografii Sadoka Barącza¹⁹⁷. Nie jest wykluczone, że niektóre rękopisy przekazał sam Barącz, który jako członek poprzedniczki Akademii Umiejętności — Towarzystwa Naukowego Krakowskiego — był jednym z jej darczyńców. Wiadomo, że podarował jej wiele książek i materiałów ikonograficznych¹⁹⁸. We wrocławskim Ossolineum

¹⁸⁸ B. Ossol., 2432, cz. 1, s. 13 (list z 16 grudnia 1865 roku); Z. Fras, *Demokraci w życiu politycznym Galicji w latach 1848–1873*, Wrocław 1997, s. 42. Zob. A. Knot, *Aleksander Borkowski i niedoszła odbitka „Parafiańszczyzny”*, „Roczniki Biblioteczne” 3–4, 1960, s. 449.

¹⁸⁹ J. Staszel, *Zwiazki Włodzimierza Stanisława Broel-Platera z Towarzystwem Naukowym Krakowskim*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 34, 1989, s. 97.

¹⁹⁰ Я. Р. Дашкевич, *Вірменський історик С. Баронч...*, s. 122; idem, *Армянский ученый Садо́к Баронч...*, s. 297.

¹⁹¹ B. Jag., 4901, *Catalogus patrum ac fratrum sacri ordinis Praedicatorum, qui virtuti et doctrina in Polonia floruerunt, conscriptus per Sadocum Barącz A.D. 1885* (mikrofilm: P-504/4).

¹⁹² B. Jag., Przyb. 637/76, *Żywoť W.O. Kasjana Sakowicza Aug... napisał x. Sadok Barącz, 1882*. Wcześniej rękopis ten znajdował się prawdopodobnie w Bibliotece Klasztoru OO. Augustianów w Krakowie na Kazimierzu.

¹⁹³ B. PAU-PAN, 7076, *Różne prace z papierów Mariana Dubieckiego*.

¹⁹⁴ B. PAU-PAN, 3483, *Materiały Edmunda Mojkowskiego dotyczące historii zakonu dominikanów w Polsce*, s. 162–170.

¹⁹⁵ B. PAU-PAN, 1064, *Rękopis x. Alexandra Berhofa, przetłumaczony przez X. Sadoka Barącza 1858*.

¹⁹⁶ B. PAU-PAN, 1850, *Listy różnych osób do różnych. Z papierów Walerego Wielogłowskiego*, k. 83; por. A. Preissner, *Spuścizna rękopiśmienna po Walerym Wielogłowskim. Materiały do katalogu rękopisów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 2, 1956 [druk: 1959], s. 441.

¹⁹⁷ B. PAN i PAU, 2159, t. 1, *Materiały do słownika biograficznego zebrane przez Michała Frąckiewicza*, k. 196. Znajdują się także informacje o niektórych Barączach z rodziny lwowskiej: Romana (k. 189) i Tadeusza (k. 191).

¹⁹⁸ Por. B. Schnaydrowa, *Ofiarodawcy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 21, 1975, s. 108, 114, 130; idem, *Ofiarodawcy Akademii Umiejętności 1873–1919. Z badań nad pro-*

zachowały się po Barączu materiały do dziejów Żółkwi, które autor przekazał Ossolineum lwowskiemu w 1845 roku¹⁹⁹. Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka także posiada kilka jego rękopisów i zbieranych przez niego materiałów. Na pierwszym miejscu należy wymienić nigdy nie wydany i ciągle mało znany *Katalog W.W.O.O. Bazylianów słynących nauką i cnotą w Polsce*, w którym na 313 stronach Barącz przedstawił w porządku alfabetycznym sylwetki 247 wybitniejszych członków tego zakonu²⁰⁰. Na koń-

wienienią zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 26, 1981, s. 27.

¹⁹⁹ B. Ossol., 392/II, *Acta diversa collegit pater Sadocus Barącz ex ordine praedicatorum et bibliothecae Ossolińskianae donavit anno Domini 1845. Materiały do dziejów miasta Żółkwi z lat 1603–1756 w odpisach i oryginałach*. Źródło liczy 237 kart.

²⁰⁰ ЛННБУ, ф. 3, spr. 378, *Katalog W.W.O.O. Bazylianow słynących nauką i cnotą w Polsce ułożył Ksiądz Sadok Barącz*. Zamieszczony na końcu „regestr ojców”: Agapet, Aleksy, Alimpi, Antoni, Arestas, Atanazy, Baka Bazyli, Bakowiecki Józef Mokosiej, Baranowicz Lazarz, Barlaam, Berynda Pambo, Bieniecki Jędrzej, Bienkowski Ignacy, Biliński Eustrat, Biliński Hipacy, Biliński Marcelli, Bobolnicki Leon, Bobrykowicz Józef, Borecki Jow, Borowik Teodozy, Borysiewicz Joachim, Bratkowski Onufry, Brażyć Jozafat, Bublński Antoni, Bułhak Jerzy, Chitrowski Sofron, Chmielewski Prokop, Chocianowski Teodor, Chreptowicz Melecy, Ciechanowicz Joachim, Ciechanowski Ferdynand, Cisowicz Jeroteusz, Damian, Danejkowicz Parteni, Daniłowicz Ławrenty, Dąbrowski Michał, Denisowicz Hilarion, Dolański Melecy, Draczakiewicz Martynian, Dubaczewski Innocenty, Dubowicz Aleksy, Dubowicz Jan, Dymitr Tuptało Daniel, Dziokowski Józef, Elizeusz, Erazm, Eustrat, Filipowicz Ignacy, Galatowski Joanicy, Garbowski Stefan, Gerazym, Gizel Innocenty, Gliński Benedykt, Głowacki Izychy, Głowniewski Arseni, Grygorowicz Bazyli, Grzegorz, Gulski Gedeon, Hilarion, Hnatewicz Modest, Hołdajewicz Teofan, Horbacki Gedeon, Howiński Marian, Hrebnicki Florian, Hromaczewski Adrian, Hryniewiecki Modest, Hulewicz Abraham, Hutorowicz Jozafat, Ignacy, Igor, Isakowicz Jozafat, Izaak, Jackiewicz Szymon, Jasiński Barlaam, Jaworski Stefan, Jeremiasz, Jętkiewicz Teofil, Joel, Jurkiewicz Samuel, Kakajtowicz Barlaam, Kalinowicz Jacek, Kalnofojski Atanazy, Kameczyć Hieronim, Karpiński Beniamin, Karpowicz Leonty, Kiszka Leon, Klemens, Kniahinicki Jow, Kolenda Gabriel, Komarkiewicz Metrofan, Kompaniewicz Barlaam, Koncewicz Innocenty, Kopiński Jezajasz, Kopystyński Zachariasz, Korsak Rafał, Kosiński Barlaam, Kossów Sylwester, Kozaczyński Michał, Koziarkiewicz Pambo, Kreczmer Jan, Kreuza Leon Rzewuski, Krownicki Bonifacy, Krupecki Atanazy, Krzyżanowski Onufry, Kudrewicz Florian, Kuksza, Kulczycki Gerazym, Kulczycki Marcjan, Kulczycki Pantaleon, Kulczycki Porfiry, Kulczycki Ignacy, św. Kuncewicz Jozafat, Kunicz Gabriel, Kuźmicz Hieronim, Lecykowicz Doroteusz, Lenartowicz Benedykt, Leontowicz Teofan, Lesiewicz Gedeon, Lewicki Gimnazy, Lewicki Józef, Lipnicki Innocenty, Lisański Herakli, Lubieniecki Augustyn Antoni, Lutkowski Paweł, Łaszczewski Sylwester, Łaurasz, Ławrenty, Łepkowski Józef, Łodziata Augustyn, Łomikowski Parteni, Łosicki Michał, Makary, Malski Sylwester, Małachowski Jan, Marek, Martyskiewicz Bisiński Stefan, Mateusz, Matkowski Innocenty, Mazanowski Metrofan, Męczennicy, Michalewski Julian, Michalewski Julian, Michalski Doroteusz, Michałowski Józef, Mickiewicz Jordan, Młodowski Antonin, Mohyla Piotr, Mojżesz, Morgulec Józef, Morochoowski Joachim, Mostowski Ambroży, Mozer Adrian, Narolski Józef, Nerczyjusz Jan Hieronim, Neronowicz Beniamin, Neronowicz Makary, Nestor, Nicetas, Ochocki Jozafat, Ohilewicz Pachomi, Oleszewski Jan, Orański Pachomi Wojna, Oziemkiewicz Hieronim, Pokosta Atanazy, Pakowski Jerzy, Parnicki Gracjan, Paweł, Pawszyński Leon, Pietkiewicz Józef, Pimin, Piotr, Piotrowski Anastazy, Pletenicki Elizeusz, Pocij Hipacy, Poczapowski Walerian, Polikarp, Popielewicz Donat, Preniatycki Pachomi, Prochor, Prunicki Jozafat, Radkiewicz Arseni, Rahoza Michał, Rostocki Teodozy, Rudnicki Lubieniecki Sylwester, Rutski Józef Welamin, Ryłło Maksymilian, Sakowicz Kasjan, Samborski Auksenty,

cu pracy zanotował: „Przepisywał z Oryginału młody Stanisław Iwaszkiewicz. Porównywałem z oryginałem i błędy sam poprawiłem. Podkamień koło Brodów dnia 26 września 1885 roku”²⁰¹. Pracę tę prawdopodobnie przekazał lwowskim bazylianom, o czym świadczy pieczętka archiwum ich klasztoru. W zespole Zakładu im. Ossolińskich znajdują się rękopisy *Pamiętek miasta Żółkwi*²⁰² i *Pamiętnika dziejów polskich*²⁰³. W zbiorach Aleksandra Czołowskiego odnajdujemy notatki Barączy, w przeważającej części dotyczące bazylianów, ale także dominikanów i Ormian w Polsce²⁰⁴. Materiały do dziejów Zakonu Kaznodziejskiego zbierane przez niego znajdują się także w Muzeum Narodowym w Krakowie²⁰⁵. Są to głównie oryginalne dokumenty dotyczące klasztorów w Galicji Wschodniej; wśród nich tylko jeden odpis sporządzony ręką Barączy.

Wartość źródłową — biograficzną — mają także pisane przez Barączy książki. Jako przykład mogą posłużyć wzmianki w monografii klasztoru w Podkamieniu²⁰⁶.

książę Sanguszko Olgierdowicz, Sawicki Jeremiasz, Serapion, Siczyński Teodozy, Siedlecki Jozafat, Siedlewicz Antoni, Sielawa Anastazy, Sielawa Antoni, Sienicki Walerian, Sienkiewicz Dionizy, Skrzypecki Sampson, Skuminowicz Teodor, Smogorzewski Jazon, Smotrycki Melecy, Sofonowicz Teodozy, Spendowski Joachim, Spiridion, Sroczyński Kornel, Stawrowiecki Cyryl Frankwilion, Stebelski Ignacy, Stebnowski Cezary, Stefan, Strzelecki Hieronim, Susza Jakub Jan, Światkowski Jozafat, Światosza Mikołaj, Symonowicz Tymoteusz, Szczurowski Tymoteusz, Szeptycki Barlaam, Szeptycki Atanazy, Szeptycki Leon, Szaude Hilarion, Szubowicz Adrian, Szumborski Filip Felicjan, Tarasowski Hilary, Tarnogrodzki Augustyn, Teodor, św. Teodozy, Terlecki Metody, Teteruchowicz Herakli, Tokarzewski Alimpi, Tomaszewski Augustyn, Tryzna Józef, Tuczapski Augustyn, Turzański Ambroży, Tyszkiewicz Iwan, Tytus, Urbanowski Bazyli, Ustrzycki Hieronim, Wasylko, Ważyński Porfiry Skarbek, Wysocki Jozafat, Zabokrzycki Dionizy, Zalewski Samuel Szyceik, Załęski Leon, Zankiewicz Dymitr, Zawadzki Antoni, Zeliko, Ziemka Taras, Żochowski Cyprian. Por. tamże, k. 157v–164r. (tj. s. 314–326 — część ta nie ma już paginacji autorskiej, jest jedynie foliacja biblioteczna).

²⁰¹ ЛННБУ, f. 3, spr. 378, *Katalog W.W.O.O. Bazylianow...*, s. 313.

²⁰² ЛННБУ, f. 5, op. 1, spr. 1341, *Pamiętki miasta Żółkwi. Zebrał x. Sadok Barącz dominikan (DE-829)*; por. S. Barącz, *Pamiętki miasta Żółkwi*, Lwów 1852.

²⁰³ ЛННБУ, f. 5, op. 1, spr. 1343, *Pamiętnik dziejów polskich z rękopisów zebrał i ofiarował Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich we Lwowie x. Sadok Barącz Dominikan 1856 (DE-830)*; por. S. Barącz, *Pamiętnik dziejów...*

²⁰⁴ ЛННБУ, f. 141, op. 1, cpr. 307, *Notatki ks. Sadoka Barączy (DE-2629)*. Obejmują 358 stron, zawierają materiały w języku łacińskim i polskim.

²⁰⁵ Muzeum Narodowe w Krakowie, rkps 453, *Materiały dot. klasztorów dominikanów we Lwowie, w Podkamieniu, w Jazłowcu — ks. Sadok Barącz*.

²⁰⁶ S. Barącz, *Dzieje klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu*, Tarnopol 1870, s. 325–326: „Dnia 26 czerwca 1855 r. umarł O. Przeor na cholere we Lwowie, którego miejsce piastowałem przez pół roku. Dnia 14 sierpnia przyjmowałem Arcyksięcia Karola Ludwika, brata Najjaśniejszego Franciszka Józefa Cesarza Austrii, który nocował w klasztorze z wielu zacnymi osobami, między którymi był także Agenor hrabia Gołuchowski namiestnik Galicji. Lecz nie czując w sobie tyle sił fizycznych do dźwignia tak wielkiego ciężaru, podziękowałem Ojcom za ich życzliwość; a na miejsce moje przybył ze Lwowa O. Franciszek Jastrzębiński. Odtąd w zaciszu pracując i tak wiele łask doznając od moich przełożonych, byłem świadkiem wielu przygód, którymi nieszczęśliwe to miasteczko nawiedzone było”. W przypisie do tego zdania (s. 326, przyp. 270) wymienia niektóre z tych „przygód”, głównie pożary, które nawiedzały Podkamień i tamtejszy klasztor dominikań-

Zarysowana tutaj spuścizna po Sadoku Barączu, bardzo rozproszona, nie do końca odzwierciedla jego dorobek pisarski. Zachowane we Wrocławiu posyty z listami różnych osób do uczonego dominikanina kończą się na 1880 roku, a przecież żył on jeszcze 12 lat i z pewnością dalej korespondował. Listy z tego okresu jeszcze kilka lat po jego śmierci były w klasztorze w Podkamieniu. Prawdopodobnie spłonęły wraz z innymi jego rękopisami podczas pierwszej wojny światowej, kiedy w wyniku działań wojennych spłonął niemal cały klasztor. Jeszcze przed drugą wojną światową w bibliotece studentatu klasztoru Bożego Ciała we Lwowie, znajdował się wykaz rękopisów o. Barącz, zatytułowany *Spis manuskryptów ks. Sadoka Barącz, S.T. Mag. znajdujących się w bibliotece w Podkamieniu*²⁰⁷. W bibliotece braci kleryków znajdowały się dwa inne spisy rękopisów dominikanina, jednak w dużej mierze wszystkie one się pokrywały. Spisy te mówią o „800 listach do sławnych uczonych polskich, wielu naukach i kazaniach”²⁰⁸.

* * *

„Znajduje się tu w klasztorze sławny Dominikanin O. Sadok Barącz, skrzętny zbieracz pamiętników wszystkich klasztorów, zakonników i miast Polskich, płodny pisarz, który kilkanaście dzieł znakomitych napisał i wydrukował, który

ski. W innym miejscu notuje: „W tym czasie [1858] napisałem krótką monografię o Podkamieniu, która w bardzo krótkim czasie trzeciego wydania doczekała się”. W przypisie 271 dodaje, że z jego inicjatywy zostały odcisnięte w Wiedniu medaliki z alpaki i cynku, przedstawiające wizerunek Matki Bożej Podkamińskiej z jednej strony, a z drugiej — wyobrażenie klasztoru w Podkamieniu.

²⁰⁷ Spis ten sporządził w 1894 roku o. Pius Bażan, późniejszy duszpasterz Polonii w Berlinie.

²⁰⁸ Robert Świętochowski w swoich *Odpisach źródeł i opracowań do historii dominikanów w Polsce* (t. 2, k. 391) zamieścił wykaz prac Barącz, wśród nich również 15 rękopisów, które — jak pisał o. Robert — „prawdopodobnie zaginęły”. Warto podać tutaj tytuły owych rękopisów: 1) *Gawędy humorystyczne* (bez daty, in 8°, ss. 179, nieoprawiony), 2) *Rozmaitości naukowe*, t. 1 (1876, in 4°, ss. 450, zawiera czyny sławniejszych mężów polskich duchownych i świeckich klasyków, oprawiony), 3) *Rozmaitości naukowe*, t. 2 (in folio, ss. 310, zakres podobny jak w tomie 1), 4) *Zbiór różnych wiadomości* (in folio, ss. 379, zawiera kronikę od 1836 do 1892 r., oprawiony), 5) *Klasztor OO. Bernardynów w Nieświeżu* (in folio, ss. 16, bez daty), 6) *Konstytucja w r. 1848* (in 4°, ss. 187, nieoprawiony), 7) *[Opowiadania i śpiewki]* (in folio, ss. 52, bez tytułu), 8) *Kopia II kalendarzy dominikańskich (w Polsce)* (in 8°, ss. 32, nieoprawione, tytuł ołówkiem), 9) *Listy znakomitych osób* (in folio, ss. 438, wraz z kopia), 10) *Katalog WW. OO. Bazylianów słynących nauk i cnotą w Polsce* (in folio, ss. 270), 11) *Katalog WW. OO. Bazylianów w Polsce* (in folio, ss. 313), 12) *Katalog WW. OO. Dominikanów w Polsce* (in folio, ss. 218), 13) *Materiały do napisania monografii krajowych* (1845, in 4°, ss. 462), 14) *Catalogus Patrum et Fratrum sacri Ord. Praed. in Polonia, Russia et Magno Ducatu Lithuaniae Mortuorum*, t. 1 (1887, ss. 788), t. 2 (1888, ss. 380), t. 3 (1889, ss. 397), 15) *Katalog duchowieństwa świeckiego Arch. Lw. ob. r. 1400–1890* (1892, in folio, ss. 288). W przypadku 14. rękopisu — który miał być jedynym zachowanym z tejże listy — Świętochowski dodał, iż kodeks ten był „pisany częściowo ręką sekretarza, na końcu ma być dodatek z krótką wzmianką o Autorze”. Wydaje się, że zachowało się ich znacznie więcej, co mówią znane nam już tytuły. Trzeba jednak zaznaczyć, iż Barącz niektóre rękopisy pisał w kilku kopiach, które mogły różnić się między sobą. Widać to chociażby na przykładzie *Katalogu WW. OO. Bazylianów*. Udało się również znaleźć kilka egzemplarzy *Catalogus Patrum et Fratrum*.

od lat blisko 20 z celi nie wychodzi odpowiadając w niej mszę św. nawet, a przecież całe lata piszący i zbierający mozolnie i skrzętnie źródła do monografii historycznych” — pisał na łamach „Pogoni” poseł sejmowy (podpisał się inicjałem „K”), który odwiedził Podkamień we wrześniu 1884 roku. Goszcząc u tamtejszych dominikanów tak scharakteryzował sędziwego już Sadoka Barączę (liczącego wówczas 70 lat): „staruszek ów niezmiernie miłe sprawia wrażenie, zawsze uśmiechnięty, a asceta, który ani pali cygar, ani tabaki nie zażywa, ani wina nawet nie pije, a mimo to, chociaż z celi swej dobrowolnie nie wychodzi, cieszy się zdrowiem i od 4 godziny z rana ślęczy z lupą przy oku nad manuskryptami i pisze dzieła. Sam mi opowiadał, że dawniej już chciał po kilkakroć przerwać tę pracę i rozdarować wszystkie swe dzieła, a przecież coś go prze do pracy i, jak się wyraził, mówi mu *scribe, pisz!*”²⁰⁹.

„Annis tandem et laboribus fractus scribendi, ac vivendi finem fecit annos natus septuaginta octo fere completos” — tak życie i twórczość pisarską Sadoka Barączę podsumował autor nekrologu w „Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum”²¹⁰. Spuścizna po Barączu, którą udało się ustalić na dzień dzisiejszy jest pokaźna. Świadczy o ogromnej pracy, jaką wykonał dominikanin. W nekrologu o. Barączę, zamieszczonym na łamach „Gazety Warszawskiej”, czytamy, iż jego prace „są spisane po kronikarsku, ale ze względu na swą wiarogodność i obfitość szczegółów, sumiennie zebranych z pierwszych źródeł, wielkie mogą oddać przysługi dziejopisom, a szczególnie badaczom Rusi Galicyjskiej i stosunków ormiańskich”²¹¹. Nie zawsze jego wysiłek naukowy i literacki był właściwie doceniany, chociaż było też wielu, którzy wysoko szacowali jego książki²¹². Aleksander Brückner pisze o nim, że kreślił dzieje Ormian, „zagarniając dla swej nacji niejednego Polaka na –wicz wilczym prawem”²¹³. Zarzucano mu brak własnej metody naukowej, często również podważano jego krytycyzm naukowy²¹⁴.

²⁰⁹ K., *Z wycieczki do Podkamienia*, „Pogoń” 4, 1884, 19, s. 2–3. Autorem był najprawdopodobniej ks. Adam Kopyciński (1849–1914), duchowny rzymskokatolicki, profesor Seminarium Duchownego w Tarnowie, poseł na Sejm Krajowy galicyjski od 1883 roku z okręgu Tarnów–Tuchów, potem też do austriackiej Rady Państwa, który często publikował w tarnowskiej „Pogoni”.

²¹⁰ „Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum” 3, 895, fasc. 2, s. 91.

²¹¹ „Gazeta Warszawska” 119, 1892, s. 3.

²¹² Niektóre jego prace były omawiane i recenzowane np. na łamach „Gazety Lwowskiej” i jej dodatków. Por. *Stulecie Gazety Lwowskiej 1811–1911*, 3, cz. 1, ułożył Wł. Staniszewski, Lwów 1913, s. 478–479; cz. 2, ułożył Wł. Staniszewski, Lwów 1913, s. 80, 117–118, 121, 125, 144; cz. 3: *Bibliografia dodatku miesięcznego do Gazety Lwowskiej (1872–1873) i Przewodnika Naukowego i Literackiego (1873–1910)*, oprac. F. Krček, Lwów 1914, s. 263 (nr 799).

²¹³ A. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, t. 4, s. 69–70.

²¹⁴ Zarzut ten nie do końca zdaje się być słusznym, gdyż Barącz krytycznie patrzył zarówno na źródła, jak i osiągnięcia współczesnych mu badaczy. O swoich wątpliwościach co do nich pisał 12 I 1861 r. w liście do Aleksandra Stadnickiego: „Taka jest bieda z historią polską. Weź jakiego bądź historyka do rąk, wszystko dobrze idzie pomy, póki nie przyjdzie do porównania z drugim, trzecim lub czwartym, natenczas występuje najprawdziwsza *confusio linguarum*. Wziąć Niesieckiego i czytać, wszystko gładko idzie jak z płatka, ale porównać z Paprockim, Okolskim i tablicami Jabłonowskimi, natenczas otwiera się nieprzebyty chaos imion i dziejów nastęrczający pole do polemik

Należy jednak zaznaczyć, iż nauka historyczna w czasach Barącza kierowała się inną metodologią, a po drugie zakonnik miał świadomość tego co robił, że przede wszystkim miał intencje upublicznienia ukrytych w archiwach i bibliotekach źródeł historycznych²¹⁵. Wpisywał się w ówczesny nurt pracy historycznej, która przede wszystkim skupiła się na edycji źródeł. Wiele jego prac — szczególnie te, dotyczące dziejów Ormian i zakonu dominikańskiego w Polsce — do tej pory należy do klasyki i nie mogą obejść się bez nich współcześni badacze, mimo upływu lat i postępu nauk historycznych.

Bibliografia:

- Acta Capitulum Provinciae Russiae ab anno 1774 ad a 1825, Provinciae Galiciae Occidentali anno 1804, Provinciae Galiciae Orientalis (Galiciae et Lodomeriae) ab anno 1780 ad a. 1916*, elaboravit R. F. Madura, Kraków [po 1973]
- „*Analecta Sacri Ordinis Praedicatorum*” 3, 1895, 2
- Banaszak M., *Barącz Sadok Wincenty Fereriusz (1814–1892), dominikanin, historyk Kościoła*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, 1, Warszawa 1981, s. 102–104
- Barącz S., *Archiwum WW. OO. Dominikanów w Jarosławiu*, Lwów 1884
- Barącz S., *Dzieje klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu*, Tarnopol 1870
- Barącz S., *Kościół w Otyni*, „*Przegląd Archeologiczny*” 4, 1888, s. 146–156
- Barącz S., *Pamiętki miasta Stanisławowa*, Lwów 1858
- Barącz S., *Pamiętki miasta Żółkwi*, Lwów 1852
- Barącz S., *Pamiętnik dziejów polskich. Z aktów urzędowych lwowskich i z rękopismów*, Lwów 1855
- Barącz S., *Pamiętnik szlachetnego Ledochowskich domu*, Lwów 1879
- Barącz S., *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1869
- Barącz S., *Wolne miasto handlowe Brody*, Lwów, 1865
- Barącz S., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856
- Bartoszewicz K., *Korespondencja J. I. Kraszewskiego*, „*Przegląd Literacki*”, 3, 1898

beżpożytecznych. Do póki nie zbierają się wszystkie dokumenta poniewierające się po różnych stronach w jedną całość, póty nie będzie można mieć prawdziwej historii polskiej, zwłaszcza że w Polsce byli tacy, co fałszowali stare dyplomy, a gdy wyczerpnie się ta skarbnica narodowa, natenczas łatwiejsze będzie porównanie dziejów, a tem samem odłączenia prawdy od fałszu” (ЛННБУ, f. 5, op. 1, spr. 2413, k. 28r–31v). W kronice podkamińskiej brak krytycznej analizy źródeł zarzucał jednemu z dominikanów, o. Donatowi Piątkowskiemu, autorowi wielu prac z historii zakonu. Pod datą śmierci tego zasłużonego dominikanina (15 VI 1877 r.) o jego pracach zapisał: „wszystkie te dzieła są bez najmniejszej krytyki pisane” (por. ADK, Pk 3: *Kronika Klasztoru WW. OO. Dominikanów w Podkamieniu...*, s. 161).

²¹⁵ Jerzy Kłoczowski, jak wielu badaczy, zaznacza, iż twórczość Barącza „ma wartość przede wszystkim jako zbiór materiałów źródłowych, które w dużej części zaginęły”. J. Kłoczowski, *Barącz Wincenty Fereriusz OP, imię zakonne Sadok*, s. 13.

- Bielański S., *Ormianie polscy w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, w: *Aktywność społeczno-kulturalna Kościołów i grup wyznaniowych w Polsce XIX i XX wieku*, red. M. Meducka, R. Renz, Kielce 2005
- Brzozecki S., *Historiografia dominikańska w czasach nowożytnych (XVII–XIX w.)*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, 6, red. J. Walkusz, Lublin 2007
- Brückner A., *Dzieje kultury polskiej*, 4, *Dzieje Polski rozbiorowej 1795 (1772)–1914*, do druku przygot. S. Kot, J. Hulewicz, Kraków 1946 (reprint: Warszawa 1991)
- Catalogus Patrum et Fratrum S. Ord. Praedicatorum Provinciae S. Hyacinthi in Regnis Galiciae et Lodomeriae pro anno...*, Leopoli 1861, 1864–1867, 1873
- Catalogus Universi Venerabilis Cleri Saecularis et Regularis Archidioeceseos Leopolitanae, ritus latini...*, Leopoli 1868, 1873, 1892
- Chamiec K., *Barącz Sadok*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, 3–4, oprac. S. Gall, Warszawa–Kraków 1904, s. 100
- Charewiczowa L., *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów 1938
- Chowaniec C., *Ormianie w Stanisławowie w XVII i XVIII wieku*, Stanisławów 1928
- [Chawluk M.] Хавлюк М., *Отинія. Історичні нариси*, Коломия 1998
- Chrzęszczewski J., *Dzieje parafii i kościoła ormiańskiego p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiwsk, Ukraina)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 7, 1996, s. 3–23
- [Daszkewycz J. R.] Дашкевич Я. Р., *Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX веков*, Ереван 1962, s. 118–130
- [Daszkewycz J. R.] Дашкевич Я. Р., *Армянский ученый Садок Баронч как собиратель украинского фольклора*, „Науковий вісник Львівського університету” [„Историко-филологический журнал”] 1, 1965, s. 296–300
- [Daszkewycz J. R.] Дашкевич Я. Р., *Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури*, Львів 2007
- [Daszkewycz J. R.] Дашкевич Я. Р., *Садок Баронч як історик-краєзнавець*, „Галицька брама” 5–6, 1995, s. 6, 16
- [Daszkewycz J. R.] Дашкевич Я. Р., *Вірменський історик С. Баронч як дослідник минулого України. (До 150-річчя з дня народження)*, „Український історичний журнал”, 2, 1964, s. 121–122
- Dąbrowski T., *Historia gimnazjum w Stanisławowie*, w: *Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazjum w Stanisławowie za rok szkolny 1878*, Lwów 1878, s. 1–48
- Długosz T., *Rzut oka na dzieje lwowskiego Wydziału Teologicznego*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1933*, Lwów 1934
- Dokumenty Kościoła rzymskokatolickiego archidiecezji lwowskiej w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie. Inwentarze*, oprac. J. Wołczański, Kraków 2007
- [Dubiecki M.] M. D., *Barącz Sadok*, w: *Wielka encyklopedia ilustrowana*, 5, Warszawa 1891, s. 925–926

- Dybiec J., *Uniwersytet Lwowski pod zaborem austriackim*, w: *Universitati Leopoldiensis trecentessimus quinquagesimus anniversarium suae fundationis celebranti in memoriam*, Kraków 2011
- Dziwik K., *Działalność naukowa i kolekcjonerska Stanisława Filipa Krzyżanowskiego (1841–1881)*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 14, 1968, s. 65–92
- Encyclopedia of Ukraine*, 1, ed. V. Kubijovyč, Toronto–Buffalo–London 1984
- Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedii Watzera i Waltego*, wyd. M. Nowodworski, 2, Warszawa 1873
- Encyklopedia powszechna* (S. Orgelbranda), 2, Warszawa 1860
- Encyklopedia powszechna Ultima Thule*, red. S. F. Michalski, 1, Warszawa 1927
- [Encyklopedija] *Енциклопедія Історії України*, 1, Київ 2003
- [Encyklopedija] *Енциклопедія Українознавства*, 1, Київ 1993
- Fastnacht A., Matwiejów M., *Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, w: *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniateckiej, Warszawa 2003
- Fras Z., *Demokraci w życiu politycznym Galicji w latach 1848–1873*, Wrocław 1997
- Gawroński W., *Erazm Barącz — górnik i kolekcjoner dzieł sztuki*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 60/61, 2010
- Gabryel K., *Zachariasiewicz Franciszek Ksawery*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, 4, Warszawa 1983, s. 496–498
- „Gazeta Warszawska” 119, 1892
- Głębicka H., *Ormianie w życiu kulturalnym i artystycznym Galicji*, „Przegląd Wschodni” 3, 1994, 3
- Hambarcumian R., *Czas i etapy osiedlania się Ormian na Rusi Kijowskiej i w Polsce według Sadoka Barącz*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 2, 1994, s. 1–10
- Hambarcumian R., *Ormianie w handlu i ekonomii Rzeczypospolitej w pracach Sadoka Barącz*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 9, 1996, s. 9–19
- Hambarcumian R., *Początek powstania kolonii ormiańskich w Polsce według Sadoka Barącz*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 3, 1994, s. 1–25
- [Hambarcumian R. A.] Амбарцумян Р. А., *С. Баронч — історик культури західно-українських земель*, „Український Історичний Журнал” 10, 1987, 92–95
- [Hambarcumian R.], *Ռ. Շախարձուխան Սադոկ Բարձրիչը լեհահայրը պատմութեան ուսումնասիրողը* [*Sadok Barącz — badacz dziejów Ormian polskich*], Երևան [Erywań] 1998
- Hanusz J., *O nazwiskach Ormian polskich*, „Muzeum” 2, 1886, 10, s. 565–573
- Informator o polonikach w zbiorach rękopiśmiennych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka*, 1, *Zbiory Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich zinwentaryzowane przed 1945 r.*, oprac. M. Matwijów, E. Ostromęcka, Wrocław 2010

- Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, zestawił A. Bar, Kraków–Warszawa 1929
- Jeżowski L., *O Ormianach i liturgii ormiańskiej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 12, 1959, 5
- [Jackewycz E. A.] Яцкевич Е. А., *Армяне в Галиции в XIX веке*, „Историко-филологический журнал”, 3, 1960
- Katalog wystawy historycznej miasta Stanisławowa*, Stanisławów 1928
- [Kiś J. P.] Кісь Я. П., *До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті*, „Науково-інформаційний Бюлетень Архівного Управління УРСР” 1, 1963, s. 37–40
- Kłoczowski J., *Barącz Wincenty Fereriusz OP, imię zakonne Sadok*, w: *Encyklopedia katolicka*, 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1976, kol. 13
- Kłoczowski J., *Zakon Braci Kaznodziejów w Polsce 1222–1972*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975
- Knot A., *Aleksander Borkowski i niedoszła odbitka „Parafiańszczyzny”*, „Roczniki Biblioteczne” 3–4, 1960
- Knot A., *Barącz Sadok Wincenty Fereriusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, I, Kraków 1935, s. 290–292
- [Kopyciński A.], *Z wycieczki do Podkamienia*, „Pogoń” 4, 1884, 19
- Korespondencja Karola Szajnochy*, wyd. H. Barycz, Wrocław 1959, 2
- Korzon K., *Wojciech Kętrzyński 1838–1918. Zarys biograficzny*, Wrocław 1993
- Kramarz H., *Rozwój ilościowy gimnazjów w Galicji od I rozbioru do końca czasów autonomicznych*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 20: *Historia wychowania, misja i edukacja*, red. K. Szmyd, J. Dybiec, Rzeszów 2008, s. 75–93
- Krętosz J., *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w okresie józefinizmu (1772–1815)*, Katowice 1996
- Krótką autobiografią X. Sadoka Barącz*, „Przegląd Kościelny” 15, 1893, nr 1, s. 69–73
- [Крюп'якевич J. P.] Крп'якевич И. П., *Садок Баронч — историк армян бывшей Галиции*, w: *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов*, Ереван 1961, s. 38–47
- Księga pamiątkowa I Gimnazjum Państwowego w Stanisławowie wydana z okazji Uroczystości jubileuszowych i Zjazdu byłych uczniów w dniach 21-go i 22-go września 1928 roku*, red. J. Zieliński, Stanisławów 1929
- Kumor B., *Obsada Metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1772–1918*, „Analecta Cracoviensia” 9, 1977
- Lechicki Cz., *Duchowieństwo ormiańskie b. Galicji w latach 1874 i 1892*, „Posłaniec św. Grzegorza” 2, 1928, nr 8–9, s. 10–11
- Lechicki Cz., *Kościół ormiański w Polsce*, Lwów 1928
- Lewandowska-Jaraczewska I., *Zakład Narodowy im. Ossolińskich za dyrektury Adama Kłodzińskiego 1839–1849*, Wrocław 1980

- Listy z ziemi naszej. Korespondencja Wincentego Pola z lat 1826–1872*, wyd. Z. Sudolski, Warszawa 2004
- Łukaszewicz L., *Rys dziejów piśmiennictwa polskiego*, Poznań 1860
- [Magdysz I.] Магдиш І., *Інтелектуальний путівник польським усе-світом Галичини*, „Незалежний культурологічний часопис” 19, 2008, 52
- [Marmon W.] W. M., *Barącz Wincenty Fereriusz*, w: *Słownik biograficzny historii Polski*, 1, red. J. Chodera, F. Kiryk, Wrocław–Kraków 2005, s. 48–49
- [Medweduk P.] Медведик П., *Баронч Садок*, w: *Тернопільський енциклопедичний словник*, 1, Тернопіль 2004
- Miławicki M., *Klasztory dominikanów w Archidiecezji Lwowskiej w latach 1918–1939 w świetle własnych kronik*, w: *Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 рік*, 1, Львів 2006, s. 609–621
- Miławicki M., *Stan i perspektywy badań nad dziejami męskich wspólnot zakonnych Kościoła rzymskokatolickiego w Galicji w latach 1772–1918*, w: *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, 2, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 147–194
- Miławicki M., *Studia zakonne w dominikańskim klasztorze Bożego Ciała we Lwowie. Przyczynek do dziejów kultury duchowieństwa lwowskiego*, w: *Львів (1256–2006): Церква і суспільство. Статті і матеріали*, Львів 2006, s. 39–50.
- Miławicki M., *Wydarzenia roku 1918 widziane zza klasztornego muru. Kroniki klasztorów dominikańskich jako źródło do badań wydarzeń wojennych*, w: *Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. D. Grynberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2010, s. 642–659
- Możdżeń S., *Szkolnictwo średnie w Galicji do 1848 roku w austriackim systemie szkolnym*, „Prace Pedagogiczne” 14, 1979, s. 129–158
- Nieczuja-Ostrowski P., *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2011
- Obertyński Z., *Kościół ormiański w zaborze austriackim*, w: B. Kumor, Z. Obertyński, red., *Historia Kościoła w Polsce*, 2, cz. 1, Poznań–Warszawa 1979, s. 651–657
- [Opyszczuk J.] Онищук Я., *Підкамінський монастир*, „Брідщина” 2, 1993, s. 14–21
- [Osobysti] *Особисті архівні фонди Відділу Рукописів. Анотований покажчик*, укл. П. Баб’як, О. Дзьобан, С. Домбравська, М. Трегуб, Львів 1995
- Pawłowiczowa M., „*Księga Pamiątkowa I-go Państwowego Gimnazjum w Stanisławowie*” z 1929 roku jako druk zabytkowy oraz dokument, w: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, współpr. D. Pietruch-Reizes, Katowice 2004, s. 262–274
- Petrowicz G., *La chiesa armena in Polonia e nei paesi limitrofi*, 3, 1686–1954, Roma 1988
- Piątkowski L., *Ormianie w historiografii polskiej*, w: *Studia z dziejów kontaktów polsko-ormiańskich*, red. M. Zakrzewska-Dubasowa, Lublin 1993

- Piech S., *Formacja duchowieństwa galicyjskiego*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, red. J. Walkusz, Lublin 2012, s. 87–96
- Piech S., *Rola szkolnictwa teologicznego w życiu kulturalno-społecznym Galicji*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, 20, s. 225–240
- Piech S., *Wychować dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775–1918*, Kraków 2009
- [Polek W.] Полек В., *Літературно-мистецька і наукова Івано-Франківщина*, „Архіви України”, 4 (1969), s. 105–112
- Polska encyklopedia szlachecka*, 4, *Wykaz polskich rodzin szlacheckich*, oprac. S. J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, 1, Warszawa 1936 [reprint: Warszawa 1994]
- Preissner A., *Spuścizna rękopiśmienna po Walerym Wielogłowskim. Materiały do katalogu rękopisów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 2, 1956 [druk: 1959]
- Rogalski L., *Historia literatury polskiej*, 2, Warszawa 1871
- Ryszard A., *Książd Sadok Barącz*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 4, 1892, 1–2, kol. 315–316
- Schematismus Patrum et Fratrum nec non Monialium S. Ordinis Praedicatorum provinciae S. Hyacinthi in regno Galiciae austriacae et M. D. Cracoviensi pro anno...*, Leopoli 1874–1891
- Schematismus Provinciae S. Hyacinthi Ordinis Patrum et Fratrum Praedicatorum in Regnis Galiciae et Lodomeriae existentium...*, Leopoli 1839–1850, 1852–1854
- Schnaydrowa B., *Ofiarodawcy Akademii Umiejętności 1873–1919. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 26, 1981
- Schnaydrowa B., *Ofiarodawcy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Z badań nad proveniencją zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 21, 1975
- Siejkowski M., *Dni Roczne Świętych, Błogosławionych, Wielebnych i Pobożnych Sług Bożych, Zakonu Kaznodziejskiego S. Ojca Dominika z diariusza x[iędza] Markiezeo, Bzowiusza i innych ksiąg, z odpustami, przywilejami, łaskami od Maryi Panny świadczonemi, także z opisaniem kościołów i klasztorów Prowincji Polskiej [...]*, Kraków 1743
- Siwek J., *Encyklopedia nazwisk i przydomków szlacheckich*, Warszawa [b.r.w.]
- Słownik elit dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej*, 1, oprac. W. Piotrowski, Łódź 2010
- [Smirnow J.] Смірнов Ю., *Баронч Садок Вінченци Фереріуш*, w: *Енциклопедія Львова*, 1, red. А. Козицький, І. Підкова, Львів 2007, s. 183–184
- Smirnow J., *Postać Sadoka Baracza w świetle mało znanych materiałów archiwalnych*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 38/39, 2004, s. 3–14
- Spieß J. A., *Dominikanie w Polsce*, w: *Dominikanie. Szkice z dziejów zakonu*, red. M. A. Babraj, Poznań 1986

- Spież J. A., *Kasaty klasztorów dawnej prowincji ruskiej dominikanów w oczach ich świadka ojca Wawrzyńca Kałuskiego OP* (w druku)
- Staszek J., *Związki Włodzimierza Stanisława Broel-Platera z Towarzystwem Naukowym Krakowskim*, „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 34, 1989
- Stopka K., *Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim*, w: *Universitati Leopoliensi trecentesimo quinquagesimo anniversarium suae foundationis celebranti in memoriam*, Kraków 2011, s. 225–266
- Stopka K., *Ormianie polscy w Galicji przed czasami arcybiskupa Teodorowicza: dyskusja na temat tożsamości*, w: *III Dni Kultury Ormiańskiej w Gliwicach. Materiały informacyjne*, Gliwice 2008
- Stopka K., *Ormianie w Polsce dawnej i dzisiejszej*, Kraków 2000
- Stulecie Gazety Lwowskiej 1811–1911*, 3, cz. 1–3, ułożyli W. Staniszewski, F. Krček, Lwów 1913, 1914
- Szocki J., *Księgozbiór Wiktora Baworowskiego — lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki*, [w:] *Lwów — miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów miasta*, t. 2, red. K. Karolczak, Kraków 1998
- [Szust R.] Шуст Р., *Нумізматична наука у Львівському Університеті (кінець XVIII – середина XX ст.)*, w: *Львів: місто, суспільство, культура*, 3, Спеціальний випуск Вісника Львівського університету. Серія історична, Львів 1999, s. 249–257
- Ś. p. ks. *Sadok Barącz*, „Gazeta Warszawska” nr 119 z 4 V 1892, s. 3
- Śp. *Sadok Barącz*, „Ateneum” 17, 1892, t. 66, s. 399–400
- Theodorowicz L., *Ks. Sadok Barącz*, „Posłaniec św. Grzegorza” 1, 1927, 7, s. 5–6; 2, 1928, 8–9, s. 13–16
- Walz A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae 1930
- [Wasiuta I.] Васюта І., Цмух М., *Отинія*, w: *Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах*, 9, *Івано-Франківська область*, ред. О. Чернов, Київ 1971, s. 312–321
- Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, Kraków 1929
- Wójcik-Keuprulian B., *Z dziejów Ormian w Polsce*, „Posłaniec św. Grzegorza” 5, 1931, 53–54
- Wielka encyklopedia PWN*, red. nacz. J. Wojnowski, 3, Warszawa 2001
- Wnęk K., *Dzieje klimatu Galicji w latach 1848–1913*, Kraków 1999
- Wolczański J., *Nauczanie historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, red. J. Walkusz, Lublin 2006, s. 91–93
- Wolczański J., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Lwowskiego z lat 1661–1939*, w: *Universitati Leopoliensi trecentesimo quinquagesimo anniversarium suae foundationis celebranti in memoriam*, Kraków 2011, s. 77–143
- Wójcik-Keuprulian B., *Ormianie polscy*, Lwów 1933
- Zakrzewska-Dubasowa M., *Ormianie zamojscy i ich rola w wymianie handlowej i kulturalnej między Polską a Wschodem*, Lublin 1956

- Zaleski T., *Słownik biograficzny księży ormiańskokatolickich i księży rzymskokatolickich pochodzenia ormiańskiego w Polsce w latach 1700–2000*, Kraków 2001
- Załęski S., *OO. Jezuici w Stanisławowie*. Nowy Sącz 1896
- Zieliński J., *Archiwum gimnazjalne, w: Sprawozdanie Dyrekcji I. Gimnazjum Państwowego im. M. Romanowskiego w Stanisławowie za rok szkolny 1928/1929*, Stanisławów 1929
- Zieliński J., *Materiały do bibliografii historii miasta Stanisławowa*, Stanisławów 1939
- Zieliński J., *Z dziejów parafii ormiańskiej w Stanisławowie*, „Posłaniec św. Grzegorza” 6, 1932, 64–66, s. 157–167
- Żukiewicz K. M., *Dzieje cudownego obrazu Maryi w kościele oo. Dominikanów w Podkamieniu*, Kraków 1907

Մարեկ Միլավիցկի OP (լատ.՝ Ordo fratrum praedicatorum, հայ.՝ Քարոզող եղբայրների միություն) «*Աշխարհն ինձնից միշտ պահանջում էր արտակարգ քայլեր, իսկ երբեմն՝ անարդարացի*»: *Հայր Սաղոկ Վինցենտի Բարոնչը OP (1814-1892) աղբիւրների լոյսի ներքոյ*:

Հիմնաբառ՝

Սաղոկ Բարոնչ, լեհահայեր, դոմինիկեաններ, 19-րդ դարի լեհական պատմագրություն

Մեղմագիր

Սաղոկ Վինցենտի Բարոնչը լեհական պատմագրութանը յայտնի է որպես «Քարոզողների միաբանութան», ինչպես նաև լեհահայոց պատմաբան: Նա ծագումով լեհահայ էր: Մեծացել է հայ-կաթողիկե ծիսակարգի ասանդոյթներով, սակայն յետագայում անցել է հռոմեակաթողիկե ծիսակարգին եւ դարձել դոմինիկեան կուսակրօն: Գործունեութիւն է ծաւալել 19-րդ դարի երկրորդ կեսին Գալիցիայի տարբեր վանքերում: Նրա կենսագրութեանն ու գործունեութեանն առնչուող աղբիւրների հայթայթման դժուարութիւնը նաև պայմանաւորուած է Լեհաստանի եւ Ուկրաինայի արխիւային եւ գրադարանային հաւաքածոներում թեմատիկ նիւթերի ցրուածութեամբ: Յօդուածի հեղինակը փորձ է արել ծանօթանալու այդ նիւթերի վիճակին: Բարոնչի թողած ժառանգութեան մէջ կան ձեռագիր բազմաթիւ աշխատութիւններ, այդ թուում մինչ այժմ անյայտ, մեծաքանակ նամակագրական (հիմնականում իրեն ուղղուած), ինչպէս նաև ինքնակենսագրական նիւթեր:

Marek Milawicki OP,

"The world has always demanded from me extraordinary things, which was needless". Father Sadok Wincenty Barącz (1814–1892) shown in light of historical sources

Key words:

Sadok Barącz, Polish-Armenians, Dominican friars, Polish historiography in the 19th c.

Summary:

Sadok Wincenty Barącz, known in Polish historiography as the historian of the Order of Preachers and the Armenians in Poland, was himself a descendant of Polish-Armenians. Although he was brought up in the Armenian Catholic rite, he decided to follow the Roman Catholic priest and became a Dominican friar. His activity took place in the second half of the 19th century in various monasteries all over Galicia. Search for historical sources concerning his biography and historical work is a very difficult task, as they are scattered throughout archives and libraries in Poland and Ukraine. The author of this article made an attempt to determine their state of presentation. During the examination of Barącz's legacy he was able to find many of his works in manuscript form, including previously unknown texts, the enormous correspondence (mostly letters received by Barącz) and the autobiography.